

წელიწადი
პირველი

საზოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

გამოდის ხუთშაბათობით

ხელის მოწერა: ტფილისს, „ივერიის“ რედაქციაში, მთაწმინდის ქუჩაზე, შიოყვის სახლების შემოდ. № 5 ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

გაზეთი იმერია გამოვა 1878 წელს იმავე სახით, იმავე პროგრამით და ისევ კვირაში ერთხელ, ხუთშაბათობით.

ფასი ერთის წლისა, გაგზავნით თუ გაუგზავნელად, შვიდი მანეთია.

ხელისამოწერა მიიღება ტფილისში, „ივერიის“ რედაქციაში, რომელიც იმყოფება მთაწმინდის ქუჩაზე, შიოყვის სახლების შემოდ, ქანანავის სახლში, სახლი № 5.

ქუთაისში ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

ტფილისის გარე მცხოვრებთა შეუძლიანთ დიბარონ გაზეთი «ივერია» ამ აღწერით: **Въ Тифлисъ, въ редакцію газеты ИВЕРІА.**

საძიებელი I. საზოლიტიკო მიმოხილვა. — II. საქართველოს მატანუ: — III. ომის ამბები. — IV. საქართველო, (ისტორიული და ეტნოგრაფიული გამოკვლევა. — V. იაგუნდი მარია სტუარტისა (შემდეგი). — VI. წერილი პეტრობურღიდან (წერილი მეოთხე). — VII გორის მარის ს. ჭადის დვთის მშობლის მიძინების „გუგუნზე“ წაწერანი. — VIII. განცხადება.

საზოლიტიკო მიმოხილვა

ეველანი მოელოდნენ, რომ ზღუენის აღების შემდეგ უსათუოდ შერიგება ჩამოვარდებო, მაგრამ ესა საქმე ისე გამოდის, რომ შერიგება ჯერ შორს არის. არამც თუ შერიგება, არამც საქმე უფრო ისლართება: ევროპიის ცაზედ სქელი დრუბული იკრითება, თვალს ეკ

დრუბული ვერ განუჭკრეტი; რაღაც იდუმალი სმა ქქუს და ისე იწვიმებს რეგორც ქქუს, თუ არა — ამას დრო გამოაჩენს. ამ ქუხილში ეველანზედ ამკარად ინგლისის სმა ისმის. ინგლისში ესლა მთავრობა ასეთს ფაცი-ფუცს შექსდგომია, რომ მუქაჩას მოასწავებს. სამინისტროს ჩხევა თითქმის ყოველდღე არის ხოლმე და ხან დღეში ორჯელაც, ზარლამენტი საჩქაროდ წინადლით უნდა შეიკრიბოს; სამინისტრო ზრუნავს და ცნობას აგროებს თოფ-იარაღზედ და საზბახსენზედ; გარდა ამისა ზარლამენტი გაიმართება თუ არა, სამინისტრომ უნდა ქსთხოვოს ზარლამენტს ფულის დანაშენა ჯარის წამატებისა და განძლიერებისათვის. იქნება ეს ყოველიფერი ტყუილი ფაქთი-ფუროტიც არის, მაგრამ ცუდი ნიშნები კია. ამბობენ, ინგლისის პოლიტიკას ევროპაში არავინ არ თანაუგრძნობსო. თუ ეს მართალია, მაშ რის იმედით იღუწის ინგლისი? რაც უნდა თქვან სსკებმა ინგლისის განმარტობაზედ, ჩვენ კი ასე გვგონია, რომ თუ ზუტგი მაგარი არა ქქონდეს, იგი სულები ხომ არ არის ასე თამამად სმალზედ სელდადებული გამოკვიდეს მოედანზედ და იმასოს: რაც მე არ მინდა, თქვენ იმას ვერა იქმთო. აქ რაღაცა დაფარული ძალი და იმედი უნდა მოქმედებდეს. რა ძალია ეს ძალი, რა იმედია, — ეგ ძალიან კარგად უნდა იცოდნენ ინგლისის მინისტრებმა და იმ გულდასურულმა ბებრმა, რომელსაც დიპლომატია ქქვიან.

თვითონ რსმალოც რომ უფრს არ იბერტყავს? მუსთარ-ფაშის ჯარი დაუმარცხეს, უარსი წაართვეს, არზრუმს მიადგენ; იქ კიდევ უკეთესი ჯარი რსმან-ფაშისა ტყვედ დანარჩუნეს, ზღუენა წაართვეს და დღესა თუ სვალ აღრინაზოლსაც მიადგებიან, მაგრამ რსმალო მანინ თავისას არ იშლას და თავის-თავს დამარცხებულად არა ქსთვლის. ამასაც რაღაც იდუმალი იმედი უნდა ქქონდეს,

თორემ დღესვე ფეხ-ქვეშ უნდა ჩავაძინოდა რუსეთს და შეჩივრება ეთხოვნა. შეჩივრების თხოვნის მაგიერ, რამდენიმე ევროპის სახელმწიფოებს შეუთვალა, თუ თქვენ საერთოდ ჩაკვიდგებით შუაშია და მოგვარებით ხომ რა ვარგოა, თუ არა და რაც ძალი და ღონე მაქვს მოვიტყუო და განვაგრძობ ბრძოლასა. ამასთანავე შეუთვლია, რომ მე მხოლოდ ამ პირობით მოურთივრებო, თუ რუსეთი კონსტანტინეპოლის კონფერენციის რქმს იყაბულებს და რამდენიმე იმპერიას არაფერს არ ჩამოართმევს. ამისთანა სიტუაცია-პასუხი ქმარტებს მარტო იმისთანა ვაცს, რომელიც დაჯერებულია, რომ თუ გამარჯვებული არა ვარ, რამი მანინტ გავუსწორო; ან კიდევ იმისთანა, რომელიც თუმცა დამარცხებულია, მაგრამ მტკიცე იმედი აქვს საქმეს გავისწორო.

ჟერ თვალად რაცა ქსხანს, იქიდან ვსუდავთ, რომ რამდენიმე თითქმის იმედი გადაწყვეტილი უნდა ქქონდეს, იმიტომ-რომ გერმანიამ გერაფრად მიიღო რამდენიმე თხოვნა შუამდგომლობაზე; ავსტრიამაც ატრუთვე; იტალიამ და საფრანკეთმა კი შეუთვალა, რომ ჟერ ვნახოთ სხვა სახელმწიფოები რას იქმენენ. ეს პოლიტიკის ქვეყნის პირია, შიგ ძიქში რა არის, ეგ ღმერთმა იცის.

ინგლისი, როგორც ვარგი მეძებარი, ყველგან ქსუნავს და კვალს იკვლევს. ვინ იცის? იქნება კიდევ გადობიროს ვინმე. თუ ეს იმედი არა ქქონდეს,—ჩვენ კიდევ ვიტყვი,—ინგლისი თავს ტყუილად არ იტყენდა. ამ ბოლოს დროს ამბობენ, რომ ინგლისი, რა კი ვერავინ ვერ დაიფლავს ევროპაშია, ესლა იმის ცდაშია, რომ სულთ იგდოს რომელიმე ნაწილი რამდენიმე თავისის საზღვრებობის გირად და მისი ძახილი, ყვირილი, იარადის მზადება, ჟარების წამატება—სულ ამ განზრახვისათვის არის. ამბობენ ვითომ ინგლისს ეკვიპტურად უჭირავს თვალთ. მაგრამ აქ საფრანკეთი და ნაპეტუნავად იტალია მოტილედ წინ დაუსვდებიან. იტალიას უბძანების კიდევ თავისის ელჩისათვის, ინგლისში, მანდაურს მინისტრებისაგან შეკვიტვე, მართლაც ინგლისი სულ იწვდის ეკვიპტესაჟსა.

რასაკვირველია, ინგლისი მაგას მოიწადინებს, მაგრამ მხოლოდ მაშინ, როცა ყოველივე სხვა სიდი ზღვაში ჩაუტვივდება. ჟერ მანამდე ბევრი გოჯა წუალი დაიდურება. ინგლისმა ძალიან გუდის ქნევა იცის, იქ ვაქს-წყვეტს, სარა წერილია.

ინგლისს ჟერ კიდევ იმედი დაკარგული არ უნდა ქქონდეს ავსტრიაზე და საფრანკეთზე. ამით რჩევს დიდი ხანია გული უღრინავთ გერმანიაზე, რომლის მუხებობითაც ამ რთულს აღმოსავლეთის საქმეს დღეს რუსეთის სასარგებლო ფერი ადევს. ჟერ საფრანკეთი სულ განახულია და გულში რა აქვს, არ აცხადებს. მგონია, ჟერ იცდის, ვნახოთ ბედის ჩარხი როგორ დატრიალდება. ავსტრიაში კი დიდი განხეთქილებაა. მისი ნახევარი—ვენეციის შოთავს, რომ ავსტრი-ვენეციის არ შეულის რამდენაა. ამ მოკლე ხანში 8,000 გაცი შევიდა ვენეციის დედა-ქალაქში, უშოთინა, უყვირნია მთავრობის პოლიტიკის წინააღმდეგ, მისეგია მინისტრს ტისსას, სასაცილოდ აუგდია და მისის სახლის ფარჯრები დაულეწია, რატომ არა შევლიო რამდენიმე. რასაკვირველია, პოლიციის მისულს და ეს აშოთეთული ხალხი გაუფანტავს, მაგრამ ამ ამბავს ცოტად თუ ბევრად ჩაუფიქრებია ავსტრი-ვენეციის საქმეთა გამკლებელი. ვინ იცის? იქნება ამ გვარმა ამბებმა აცდინოს ავსტრია და პირ-და-პირ ჩაითრიოს იმ მოკრეში, რომელსაც აღმოსავლეთის საქმეს ეძახიან. მხლად მოსაფიქრებელი კია, მაგრამ თუ ეს მოხდა, მაშინ სად დაიწყო რამი და სად გათავლება—მარტო ღმერთს თუ ეცოდინება.

საქართველოს მატარნი

ჩვენში მარტო გლეხ-კაცის კისერია მრავალ-გვარის ბევრის ზასუხის-გამცემი სახელმწიფოს წინაშე. ერთი ამ სამსახურთაგანი, რომელიც სულს ხდის გლეხს და ათასს-რებს, ურმის ბეგარაა. ჩვენ აქ იმის თქმა კი არ გვინდა, რომ ურმის ბეგარა არ უნდა იქმნას. ჩვენ ვარგად ვიცით, რომ სახელმწიფო უმჯობესად ვერ გაქსძლებს და ამიტომაც ეგ გვარი სამსახური სახელმწიფოსათვის ყოველს ქვეყანაშია მიღებული როგორც აუცილებელი საჭიროება. განსხვავება ჩვენთა, რუსეთისა და ევროპის ქვეყნებთა შორის უმთავრესად იმაშია, რომ იქ ქვეყნის მმართველთა, უმჯლესთა თუ უმცირესთა, ფიქრი და ზრუნვა იმაზეა მიქცეული, რომ მძიმე ტვირთი ემაგ სამსახურისა თანაწიროდ და სამართლიანად განწილებულ იყოს მცხოვრებთა შორის და არ ედოს კისრად მარტო ერთს რომელსაღვე წყობის ხალხისას. მთელი წესდება ამ სამსახურის შესახებ აშენებულია ამ თანაწირობაზე და სამართლიანობაზე.

ჩვენში ჯერ არ არის შემოღებული ეგეთი დე-ბულები და იმიტომაც ურძის ბეგარა მარტო გლეხ-განის კისერსუა. თუმიცა, სასაკვირველია, ეს ძვირად უჯდება გლეხს და მძიმე ტვირთად აწევს, მაგრამ ამ ტვირთის სიმძიმეს წვალებით და ვაი ვაგლანით აუვიდოდა, თუ რომ სხვა ფრივაც უფრო არ უმძიმ-დებოდა ეს ისეც მძიმე უღელი სამსახურისა. ჩვენის გლეხ-განმა დიდი ხანია წსთქვა „სამართლით მოჭრი-ლი ხელი არ მეტკინება.“ აქედამ ცხადია, რომ ჩვენ-ნებური გლეხი მორჩილი მონაა კანონისა, თუ კანონით მოექცევიო. აქედამ ცხადია, რომ იგი ყოველს სიმძიმეს ასე თუ ისე აიტანს, თვით კანონის სისას-ტიკესაც და უღმობელობას უძლებს, ოღონდ კი გთხოვთ რასაც მიზანით კანონით მიევათო. მართა-ლია ამში გლეხი თუ არა, ჩვენ მაგის გამოკვლევას არ გამოუდგებოთ, ჩვენ მხოლოდ ამას ვიტყვიო, რომ ეგეთი მისი რწმენა, ეგეთი მისი ჰატივისცემა კანონის ძვირფასი საუნჯეა, მკვიდრი სამიერველია ყოველ გვარის სიკეთისათვის. განა მართლა მოჭრილი ხელი არ ეტკინება, მაგრამ ჩვენი დალოცვილი გლეხ-განი მაგას ტკივილად არ ჩააგდებს ხოლმე, როცა იცის, რომ სამართლიანად მოექცნენ. ურძის ბეგარაც ასეა. მის სიმძიმეს, მის ტკივილს, როგორც იქნება, გაუძლებდა გლეხი, გაუძლებდა, თუმიცა კვხისით და გულის ტკივი-ლით კი, იმ ფიქრსაც რომ ყველასათვის მე მარტო მაწვივებენ უღელსაო, ოღონდ კი წესით და რიგით გაწვივებენ ეგ სამსახური. მაგრამ ვაი რომ ეგ ეგრე არ არის და ამას წსთივის და ამას წსტირის გლეხი ჯერ ამ ხანად.

ვერ წარმოიდგენ, მკითხველო, ამ ბეგარის გამო რა ტანჯვას, ცარცვას, ცემა-ტყეზას მიაყენებენ ხოლმე უბედურს გლეხს! ვერ წარმოიდგენ რამოდენს უსამართლობას იტანს, რომ სხვა გზა არა აქვს! გლეხ-განობას ერთი ურემი რომ შეხვდეს ბეგარად, მის გულშემატკივართ მერხებით ის ერთი ურემი ორად და სამად უჯდება. აი, მაგალითობრ, მოუვა ბძანება მარხის მმართველს ამ და ამ სოფლის საზოგადოე-ბამ ათი ურემი უნდა გამოიყვანოსო. ეს ბძანება მმარ-თველიდამ გადადის ზრისცავზედ, ზრისცავიდან მამ-სახლისზედ და ამ გადასვლაში ზიზვანდელი რიცხვი ურძისა, როგორც თოვლის გუნდა, დიდდება და

დიდება ვიდრე მინსწევს სოფლის საზოგადოობამდე ასე, რომ ღმერთს მადლობა უნდა შეეწიროს თუ სოფლამდე ეს რიცხვი ოცს ურემზედ შედგა. რა ჯადოთი მოხდება ხოლმე ამ გვარი გარდაცვლა? ამას ჰასუხი არ უნდა, ეგ ყველამ იცის. რისთვის გარდა-ცვლება ხოლმე ათი ოცად? იმიტომ, ჩემო მკითხველო, რომ ათი ურემი მართლა ბეგარაზედ გავა და მასზედ მეტი კი თავს დაიხსნის ფულითა.

ეჭვ-აუღებელ საბუთებით ვიცით ერთი მაგალითი ამ გვარის ბორბოტ-მოქმედობისა ერთს მარხაში, სა-ცა, ამასზედ მარხის მმართველს განსაკუთრებითი ყუ-რადლება მიუქცევია ვიდრეაო. ამ უცნაურის მარხის სოფლებში ამ მოკლე ხანში მისულა ბძანება ბეგარა-ზედ ურემით გამოსვლისა. დალონებულან საწვალეი გლეხები, ცალკე საქონლის ჭირი, ცალკე ეს უამინ-დობა, რა უნდა ექმნათ? აელოთ, დაელოთ, ამოერჩი-ვით რამდენიმე კაცი და გამოესტუმრებინათ მმართველ-თან თავიანთის ჭირის მოსახსენებლად. მისულიყვენ მარხის სამმართველოში—ფეხის შედგმისავე უმაღ-აყუდეული ქვა დახვედროდათ. ერთი გილაც იქაური „ჩინოვნიკი“ მოჭკებებოდათ წინ, ვკითხა ვინაობა, შეე-ყანა ცალკე ოთახში, გამოეკითხნა და როცა შეეტყეო ამათი დარდი, ეთქვა: თქვენი თხოვნა მეტად მძიმე აღსასრულებელია, ბეგარიდამ ამოშვება არ შეიძლება, სახელმწიფო სამხედრო საქმეა. აი აქედ ისინი, იქით ის „ჩინოვნიკი“, როგორც იყო გარბიკებულიყვენ: გლეხ-განებს 150—200 მ. უნდა მიერთმივათ ურ-ძის ბეგარის მაგიერ და ამით თავი დაეხსნათ. წა-სულიყვენ საცოდავები, აკერიფათ ეს ფული,—რამდენს თვითონ ესენი მეტს აესვამდნენ ქვრივ-ოხენსა და ობოლს, ეგ შენ თითონ დათვალე, მკითხველო,—ჩა-მოეტანათ, ჩაებარებინათ გამრიკებულისათვის, მიე-ლოთ „ვეიტანციები“ და დაბრუნებულიყვენ შინ.

ესლს თურმე დადიან ეს საწვლები იმ „ვეიტან-ციებით“ და იძახიან მეტად ძვირად დაკვიჯდა იმ ფულის დავალებათ და მოდი ისეც ბეგარად გავგრე-კეთო, ოღონდ ის ფული დაგვიბრუნეთო, მაგრამ სად არის დაბრუნება... სასაცილო ეს არის, რომ ის „ჩი-ნოვნიკი“ ამ გლეხებს არწმუნებს თურმე „თქვენ ავი იყავით ბეგარაზედ, ბეგარა მოშორებულიცა გაქვთო, რაღად გინდათ ხელმეორედ გასვლა.“ გლეხნი ეფი-

ცებიან, არა ვყოფილვართ, ბატონო! მაგრამ, შენც არ მძიკვდე, გერაზინ ვერ დაუჯერებიათ თურმე, რომ ბეგარაზედ ფეხიც არ გაუდგამთ. არის დღემდე ეს საქმე ესე და იმედია დარჩება კიდევ, თუ მძართველმა შესაბამი და სასტიკი ყურადღება არ მიაქცია.

აქედამ ის გამოდის, რომ საწყლებმა გლეხებმა ბეგარა ფულით ზღეს და ამ ბეგარისა არა ვითარი სარგებლობა არ უნახავს არც მთავრობას, არც მხედრობას, არც არავის სხვას, გარდა ერთის კაცისა. გლეხებს კი ტყავი გაქსმვრათ! რად და რისთვის? მერე რა დროს? ამისთანა გაჭირებულს დროს, როცა კაცმა არ იცის თავი რით ირჩინოს. მოდი და ამას იქით იკითხოთ: რატომ ჩვენი გლეხი-კაცი ფეხზედ ვერ წამოდგარა. წესისა და რიგის ჩამოგდება ბეგარის თაობაზედ ბეგარის ჭირისაგან დაიხსნიდა გლეხსა, დიდს შიდავითს მიქსცემდა, ბეგარად გაუადვილებდ გაჭირებულს ცხოვრებას. მთავრობის ზიარდაზირ მოვალეობას მიაქციოს ყურადღება ამ საკანს. ერთ რიგიანი, აქაურების თვისებაზედ დამყარებული წესდება დაიხსნიდა გლეხსაც წარცვა-გლეჯისაგან და მთავრობასაც მოაშორებდა მძიმე ტვირთს ამ ბეგარის გამოწვევისას.

— ჩვენს ეკკლესიებს როგორღაც ბუდი არ შექსწევს ხოლმე. დაიწყებენ ეკკლესიების შენებას, საქმეს საქმეზედ მიიყვანენ და ბოლოს კანკელზედ რომ მიდგება საქმე, ერთს გარმინაელს ვისმე ჩაუგვიდებიან ხელში ეკკლესიის გაძებებელი, ის გარმინაელი დაქსტყუებს ფულებს, გაქცევით საითმე და ეკკლესიის რჩება შეუთავგებელად. ეს ამბავი მოუვიდა არა ერთს და არა ორსა და მანც ჩვენებმა ჭკუა ვერ ისწავლეს. ამისთანავე საქმე დამართვით სიღნაღელებს ეხლას ხანს. იქიდან იწერებიან, რომ ამ 14 წლის წინად იქაურ დგთის მოყვარეთა დაუწყვით ქართულის ეკკლესიის შენება. დიდის ღვაწლითა და მეცადინეობითა ის ეკკლესია სისრულეში მოყვანიათ და საქმე რომ კანკელზედ მიდგარა, ერთი ვიღაცა უფ. რუბროვი გამოაქსენიათ, დაუტყუვნი ფულები, გამოქცეულა ქალაქში და ეხლას ზოლიცის შემწეობითაც გედარ ჩაუგდათ ხელში. ამას გარდა ამ ბატონს მოუტყუებია დეკანოზი ხატევიცა იქაც სიღნაღში.

— სიღნაღიდანვე იწერებიან: „ამ უამად სიღნაღის მარხაში აქაურის მძართველის განკარგულებით

და თანდასწრებით სრულდება სოფლების მოხელეთ ამოჩხევა. თვითონ მძართველი დაიარება ყველგან ამ საქმისათვის; წინა დღითვე აკეტვინებს სოფლებში დუქნებს და სამიტიცნობებს, რომ ამოძრეველნი არა ვინ მოხელეობის მსურველთაგანმა არ მიიყიდოს. როცა ხალხი თავს მოიყრის, ზარაკლისს ახდევინებს, ზარაკლისის შემდეგ ხალხს აფიცებს და საჭირო დარიგებას ამღვეს უნგარო და სამართლიანის არჩევანისათვის. ყოველ ამის შემდეგ თვით არჩევანს მოახდენს ხოლმე ამ გვარმა მოწყობამ არჩევანისამ ხალხი საკამად დააფიქრა და დააჯერა რომ არჩევანი სასუმიარი საქმე არ არის. ისმის რომ ეხლას ხალხი ჩვეულებრივ სუბუქად აღარ ეზერობა თავის კენჭს, აღარ ენდობა ყველა მოხელეების მოსურნეთ წვეულებასა და მეჯლისებს და ხმარობს თურმე ყოველს დონეს აირჩიოს მოხელეთ სანდო და სინიდიისანი კაცი. ამასთან თურმე მიქცეულა ჯეროვანი ყურადღება სოფლის სამძართველთა დავთრების განსახილველად. ამის ხშირად განმეორება მომავალშიც ფრიად სასურველია და მეტისმეტად საკეთილთა და სასარგებლო ხალხთათვის. იხუბოს უფაღმან, რომ ამ ზეცილისურს, სინიდიისანს ღვაწლს მარხის მძართველისას, ბოლოც ქქონდეს ეგრეთვე ზეცილისური და საკეთილთა ამ ჩვენს საბრალთა გლეხთათვის“.

— 19 დეკემბერს ავასაკები შიქსცვიგინან ერთს ვიღაცას გუგიაში დიდის ხუთს საათზედ, გაუწარცვავთ და წაურთმევით რაცა ქქონის ხელად; ზატონი ცოცხალი დაუგდათ, ისე წასულან. მერე ისევ შემობრუნებულან და ზატონი დაუჩხიათ.

— 20 დეკემბერს სადამოს ხუთს საათზედ ოთხი ავასაკი დახვედრია ერთს დურგალს, როგორც ამბობენ, ძველს ინსტიტუტთან, და გაუწარცვავთ. დურგალს დაუძახნან, მახილზედ საიდლაძაც მოკარდნილან „დეესტნიკები“, წამოქსწევინან ავასაკებს, მაგრამ ერთს ავასაკთაგანს დამბაჩა უსროლია და ერთი „დეესტნიკი“ იქაც წაუქცევია ავასაკები სულ ერთიანად გაქცეულან.

მ ბ ი ს ა მ ბ ე ბ ი.

— არც აქ ჩვენს მხედრობას ყარსის ალების შემდეგ და არც ბოლგარიაში ზღვევის შემდეგ არაიური გამოსახენი რძი არ ქქონიათ. საზოგადოდ ხმა ისმის, რომ

აქ ჩვენში აზრებებს გაცნო ერთგულების ჩვენი ჯარის და ზოგიც ბათუმისაკენ გამგზავრებულა, იქ კიდევ რამდენიმე უკან ისვენ და რუსის წინ მიდის.

— აქ დენერალ-მაიორი ლორის მედიკოვი თარქმით მისულა ხნის-უალს ქალაქამდე და თვით ქალაქი და მასთან მის მარჯვის 150 სოფელი თვითონ ხაჯხს დაუთმია. ამ მარჯვში რუსის მმართველობა განუწყობიათ. იქ კიდევ დუნაისზედ დასავლეთის რუსის ჯარის თარქმის ბაღვანის გადასვალდი დაუჭერის და ცხენოსანი ჯარი კიდევ სოფლის გზა-ტყევილზედ დამდგანა.

— ამ ხანებში რუსის ზღვის მხედრობამ კიდევ ორი სამამარა საჭეო ჩაიღინა. 16 დეკემბერს ცეცხლის გემი გონსტანტინე დამე მიჭმარკის რამდელსა ხომალდსა და ქვეშ ხაჯმი უფეთქება, მეორე ხაჯმი კი მომცდა. ხმაურობაზედ რამდენი დაფეთებულან, სრულა დაუწყვიათ, მაგრამ ჩვენები გამაქქევინ, ზოგიერთი ნავი ფოთში მშვიდობით მოსულა, ზოგი კი ჭკონიათ ცეცხლის-გემს «გონსტანტინეს» წაუყვანია თანა.

— 14 დეკემბერს კიდევ ცეცხლის-გემს «როსისა» 11-ს სათზედ სევასტოპოლში მოსულა და თან მოუყვანია რამდელს სამანდინი ხომალდი «მერსინა» შვიდასის ჯარის კაცითა და ათის აფიცრითა.

ს ა მ ა რ თ ვ ე ლ ო

(ისტორიული ჭეცხოვრებითი გამოკვლევა)

I.

წინა-დროება ისტორიისა.—სად დამყარდა საუბრელო გამოკვლევის წარმოცებისა.—რავითა ხეხ ცომსე ასლის გამოკვლევა.

უკანსკელის 20—30 წლის განმავლობაში უძველეს ტომებზე, იმათ შთამომავლობაზე და ყოფა-ცხოვრებაზე ევროპის მსწავლელნი სრულებით ასაღ აზრს დაადგენ. ამ ცვლილების საფუძვლად იმათ აქვთ ორი ასაღი შტო მეცნიერებისა.—ენათ შესწავლა ანუ შედარებითი ლინგვისტიკა და არხეოლოგია ისტორიის წინა-დროებისა. ენათ შესწავლის საგანია გამოკვლევა ენისა, იმის ფესვებისა და გრამმატიკულის ფორმებისა, და გარდა ამისა შედარება ერთის ენისა მეორესთან, მესამესთან და სხ. აქამდე შესწავლულია 800-მდე ენა და ამ შესწავლამ ცხადად გვიჩვენა იმათში რომელს რომელთან აქვს ნათესაური კავშირი. ასლა ეს ენები დაწინაურებულნი არიან მოდგმა-მოდგმად, ნათესაობად ანუ კვარებად, გრუზებად და დიალექტებად. ენის თვისებისა

ანუ აგებულობისა მეტრ ყველა მსოფლიო ენები, ბევრნი და ასაღნი, ამოწვეტილნი და ცეცხალნი, დაიყოფიან სამ მოდგმა ენებად: ერთ მოდგმას შეადგენენ ის ენები, რომელთა შორისაც ენის ფესვი ანუ ძირი შეადგენს სიტყვასა და უცვლელად შეება ურთი-ერთს დაკავშირებაში—არსებითს სახელში, ზედ-შესულში, ნაცვალ-სახელში, ზმნაში, განკვლავობაში და სხვა მეორე მოდგმის რთულ სიტყვებში, რომელნიც შემდგარნი არიან, ვთქვათ, ორის თუ მეტის ფესვიდამ, ერთი ანუ ორი ამ ფესვთაგანი უცვლელად ეგება. მესამე მოდგმის ენებში ფესვები ისე იცვლებიან, რომ სწორად სრულებით ჭკარგვენ თავის სასათს და მნიშვნელობას. პირველ მოდგმას (односложные) ეკუთვნიან: ჩინური, ტიბეტური და სხ.; მეორე მოდგმას (приклейные): იაპონური, ავსტრალიური, სეგრული აფრიკაში, ამერიკის ენები, თურანული, თავისის გრუზებათ—ფინური, თურქული, მონგოლური, თურგურით, სამოქლური. მესამე მოდგმისანი (флективные) არიან შემდეგნი ენანი: ა) სემიტური თავისის გრუზებათ—არამეო-ასსირიული (საღდეური, სირიული და ასსირიული); ხანსკური (ებრაული და იფრიკიური) და არაბული; ბ) ხამიტური მისის გრუზებათ—ეგვიპტურით, ლიბიურით და ეფიოპიურით; გ) ინდო-ევროპული შემდეგის გრუზებათ—ჩინური (ზენდური, სპარსული, სომხური, ოსური, ქურთული, ავღანური), კელტურით, ელბინურით, იტალიურით, გერმანიურით (გოთური, სკანდინავური, ქვემო-გერმანიული, ზემო-გერმანიული), სლავიანურით და ლეტურით. ამ ენების მოდგმათ აგებულობაში არსებობს ისეთი განსხვავება, რომ ზოგიერთნი მეცნიერნი,—მთელი ასაღი შკოლა, რომელსაც ეკუთვნიან, მაგ., დარვინი და აგასისი,—ამტვიცებენ, ვითომც თვითთუელი მოდგმა იყოს აღმოცენილი ცალ-ცალკე, სხვა და სხვა ადგილს, სხვა და სხვა დროს. ამ საგანზე დიდი ბასია და ვნახთ მომავალი რა განახენს დასაღებს; ეს კი უძველესი ასაღე, რომ ლინგვისტიკურმა შესწავლამ იქამდე მიადღია, რომ არა თუ ადაღინის ის დედა-ენა, რომლიდამაც აღმოსცენდენ ინდო-ევროპულის ნათესავის ენები ¹⁾, არამედ ნათლად აღმოგვიჩინა ინდო-ევროპიელთ უძველეს წინა-პართ პირ-

1) Bibliothèque des sciences contemporaines—La Linguistique par Abel Hovelacque, Paris, 1876 198—208.

გული ადგილ-სადგომი, ჩუქურღებანი, ყოფა-ცხოვრება, სარწმუნოებრივი მიდრეკილება, ურთი-ერთ-შორისი დამოკიდებულება და სს. 2) ერთის სიტყვით, განვითარებულის ლინგვისტის მქს-მიუღწერის თქმით უნა მიგვიძღვის დროების წყვილადში, ბევრით შორს, ვიდრე ასსინისა და ბაბილონის ლუწმებრივი ლიტერატურა, ვიდრე ეგვიპტის ეპოგლიფური მწერლობა. ენა გვაკავშირებს შუაწევრთელის სიტყვის ჯაჭვით განცხადების წინა-შართან და იქიდან იწყობს თავის ცხოვრებას 3) 4.

იმავე საგანს, რომელსაც ჩვენ ზემოდ შევხებით, ხელი დასდო თვით არხეოლოგიამაც. ამ სწავლის წყაროებს შეადგენენ დედა-მიწაში ჩამარხული გადაშენებული ტომთ გვალი, ძველ ნანგრევებში და სასაფლაოებში დარჩული მისი სხვა და სხვა ნაშთი და ნაწარმოებები. საუბედუროდ არხეოლოგია ჯერეთ შეხერხებულია უფრო ვერძის ნიადაგზე და ზოგიერთს აზიის ადგილებზე. თუმცა უნდა ვთქვათ, რომ აქამომდე შეგროვილის მასალების შემწობით იმან უგვე განჩინა ის ცხოვრება, რომელიც განცხადების გაუგებია ბევრით ადრე ისტორიის დრომდე. ამ ცხოვრებას ის საზღვრავს სამ საუკუნედ: პირველის საუკუნის (КАМЕННЫЙ ВѢКЪ) მომდინარეობაში ადამიანი დაბალ ხარისხზე დგას, ხმარობს მხოლოდ ქვის სამკაულს და იარაღს; მეორე საუკუნე (БРОНЗОВЫЙ ВѢКЪ) წარმატებაში შედის, ქვის მაგიერ ხმარობს თითბებს; მესამე საუკუნე (ЖЕЛѢЗНЫЙ ВѢКЪ) წარმოგვიდგინს ისტორიულთ უამთ დასაწყისს; ხმარებაში შედის და ვრცელდება რკინის იარაღი და სხვა და სხვა ყოფა-ცხოვრებისთვის საჭირო რკინეულობა. რქრო და გერცხლი ძველადვე იხმარებოდა. აქ უნდა მხედველობაში ვიქონიოთ, რომ თვითოეული სხეებულთ საუკუნეთაგანი შეიცავს დიდს დროთა სივრცეს და არა ას-წლოვანს დროს, როგორც საზოგადოდ მიღებულია სიტყვა საუკუნე; რომ თითქმის ყველა ადამიანის მოდგმას და ნათესავს, რომელსაც ვი ძველადვე უცხოვრია და წარმატება აღმოუჩინა, გავლილი აქვს სამივე საუკუნე, თუმცა სხვა და სხვა დროს, სხვა და სხვა ქვეყნის მხარეში, რომ უკანასკნელს საუკუნეს ბოლო მოუღო საბერძნეთში და

2) François Lennormant, Manuel d' Histoire Ancienne de l' Orient, Paris, 1869, II, 278—287.
 3) Лекции по наукѣ о языкѣ, С.-Петербургѣ 1865, стр. 19, 20.

იტალიაში ადრე, სამხრეთ-დასავლეთს ვერძაში მე-V—VII საუკ., და ჩრდილო-აღმოსავლეთს მხარეებში ვი მეX - XI საუკ., ესე იგი ქრისტეს სარწმუნოების მიღებით.

ამ გვანად როგორცთაც ენებისა და არხეოლოგიის შემოწმებით, აგრეთვე სხვა და სხვა ტომთ მესხიერებაში დანერგულის გარდამოცემით ახალი სწავლა—მეცნიერება უჩვენებს ძველ მოდგმით ზიწველ-დასაწყისს ადგილ-მამულს, რომელსაც შეადგენს ზემო აზია, ანუ ვრცელი ვაკე-მდლობი, საიდანაც მიმდინარებს დიდი მდინარე, ოთხ-შტოდ დაყოფილი. ეს ვაკე-მდლობი არის ბოლო-რი ანუ ბელურტაგი; ეს ოთხი შტონი არიან: ინდოსი, ჭელმენდი, რქსუსი და იაქსარტი. ბოლორის ვაკე-მდლობი ანუ ბაქტრიანი ეჭირათ ინდო-ევროპელების წინა-შარებს, არილებს 4) და შათ მეზობლად ცნობრებდნენ სამიტნი, სემიტნი და თურანენნი. აქ არილების დედ-მამულში, ვიდრე ისინი ერთმანეთს დაჭმორდებოდნენ ერთი, იმათ ჭსტოდნით მიწის შემუშავება, ხვნა-თესვა, გზის გეთება, გრვა-ქსოვა, სასლთ-შენობა; ისინი სთვლიდნენ თურმე ასამდე; ხმარობდნენ სასარგებლო მეტალებს და რკინის ცულებს შინ და გარეთ, აგრეთვე შინაურ პირუტყვებს—ძროხას, ცხვარს, ძაღლს, ცხენს; მისდევდნენ ნათესაობას და ქორწინებას; ჭმორნილებდნენ თავიანთ უფროსებს და იხსენებდნენ უზენაესს არსებას, რომელსაც სხვა და სხვა სახელს უწოდდნენ.

ზემო-აზიიდან გაიზნა ადამიანის თესლი სხვა და სხვა მხარეს. რა უნდა ყოფილიყო მიზეზი? აქამომდე, ამბობს ამერიკის ისტორიკოსი დრეპერი, ამ მოძრაობის მიზეზად მიაჩნდათ ხალხის გამრავლება და მისი სურვილი ნაყოფიერის ქვეყნების დაჭერისა. რასაკვირველია ერთი მიზეზთაგანი ესეც იყო; მაგრამ უნდა გვახსოვდეს, რომ აზიიდან ისეთის სისწრაფით იწყობოდა მოძრაობა, ეს მოძრაობა შეიცავდა ისეთს სიმრავლეს ხალხისას, რომ უმთავრესი მიზეზი იმისი სხვა რამ უნდა ყოფილიყო. ჩვენ ვიცით, რომ უმძველესის დროდან აზია შეუბრკელებლივ იბურთება. ამ აბურთებას დიდი გავლენა აქვს ბუნებაზედაც და ვარცხელად: ჭავა იტვლება, ცივდება; მთელი მდინარეები შრება და სწყდება. ამ მოვ-

4) როგორც ჭქონდათ აზიის მოხატესვე ტომებს დაყოფილი ერთმანეთში ადგილები ზემო აზიაში, ასევე ერთი აზია ისილე Lennorm., Man d' Hist., II, 275—277.

დინებით ახსნის ის შემთხვევა, რომ აზიის მოძრაობის მტკიცებულება უკვე აღნიშნული და შემოფარებული, სტრუქტურული თანხებით ადგილ-სადგომებს და მიიწვედნენ იქით-კენ, სადაც იმათ წინ ედვით უკეთესი ადგილები, ვიდრე მათი მხარე ⁵⁾ თანხებით მოგზაურობაში იმათ თან გაჭქონდათ ძველი მამა-მამაური თქმულებები, რომელნიც დატოვებულია ქვეყნის თვისებას ანუ მოკლების რასმე მოსწავებდნენ, მაგ. თქმულება წარდგინაზე, რომელიც შემდეგ მარტო კონკრეტულ შემთხვევაში ან ანუ გავრცელებული; ამას გარდა ისინი იმ ჩვეულებასაც მისდევდნენ, რა ჩვეულებასაც მომავალში მისდევდნენ ევლანები და სულ-ბოლოს ამერიკელები: ისინი ახალ ქალაქებს, მდინარეებს, მთებს და ადგილ-მამულებს, სადაც ბინადრობას სდებდნენ, დროით თუ სამუდამოდ, იმ სახელსაც აძლევდნენ, რომელიც ძველ ადგილებს მოკლებულნი. ამ გვარად სმირად მოხდებოდა, რომ ერთი და იგივე სახელი მოგზაურობდა ერთის მხრიდან მეორეში და მკსამში.

სულ თავდაპირველად გავიდნენ ზემო აზიიდან სემიტნი და დაბინადრდნენ ზოგნი სპარსეთის ურტეს გაჭქემო, ზოგნი ქალდაში, ზოგნიც ნილოსის მდინარეზე. სამიტებშია თითქმის ერთ დროს დაფუძნეს (4000 წლის წინ ქრისტეს შობამდე) სამეფოები ბაბილონში და ეგვიპტეში. თითქმის იმავე დროს დაიძრნენ თურანელები: ერთმა იმათა ნაწილმა გაიარა კასპიის ზღვის ჩრდილო მხარე და მიჭმართა მცირე აზიას და ევროპას; დანაშთენმა ნაწილმა მიჭმართა სამხრეთისკენ, გადაიარა ინდოქუშის მთა და დასასდდა ინდოეთის საზღვრად — ატრატენში (ადრეკიჯანი), ანქენიაში და მცირე აზიაში. ამ დროს სემიტნი და არიელები ბინადრობდნენ ჯერ ისეკ თავის სამშობლოში: იმათ ვაზულაობთ იქვე 3000 წლით ქრისტეს წინაღ. სემიტნი მიჭქვენ თანხათის მონათესავე სამიტების ნაგას და დაუგავშიდნენ იმათ, ბოლოს კი იმდევრეს და დაიმონავეს ანუ ამოსწვიტეს იგინი ქალდაში, ასსირიაში, პალესტინაში და ახაბასტანში. არიელებთ მონათესავეთა შორის პირველები შეიძნენ კელტნი: იმათი გზა იდო კასპიის სამხრეთით საქართველოზე და აღბანაზე (დაღესტანზე), შავი-ზღვის ჩრდილო მხარისკენ და დუნაით კვრპისკენ; ირანიელები გაეპკვავენ ზოგნი ინდოეთისკენ,

ზოგნი მიდიისკენ და სპარსეთისკენ და 2500 წლით ქრისტეს წინაღ მათ დაამხეს პირველი ბაბილონის იმპერია. ბოლოს გაკველეს კვალს გაჭქვენ, ჯერ ტერმანიელები, მასუგან სლავიანნი. იმათ გაი-ხანი იბინადრეს სკვითების მხარეში ვიდრე ევროპისკენ გაიწვედნენ ტანასით, თირასით და ისტრით ჭემუსამდე, ეს უგანასენელი მოძრაობა უნდა მომსდაროყო პირველს საუკუნეში ქრისტეს შობის წინ, რადგანაც ალექსანდრე მაკედონელის დროს (356—324) მათ ეპურათ დიდოსივრცე შავისზღვიდამ მოკიდებული რეინამდე და ბალტიის ზღვამდე.

თავდა-პირველად ცხოვრების წამატების გზას დაადა რაი ქვეყნა: ეგვიპტე და ბაბილონი. ამ ქვეყნებში დაშუარდა სახელმწიფო წესი და სასახოგადო წყობილება; აღუვარდა სხვა და სხვა გვარი ხელგუნება და სწავლა-მეცნიერება, რომელიც იქიდანვე გავრცელდა ასსირიაში, თინიკიაში, მცირე-აზიაში და სს. ესეც უნდა შეგინაშნოთ, რომ სულ ძველად ისმარებოდა რ-გვარი სამწიფო ნიშნები: იეროგლიფური ანუ იდოგრაფიული და ლურსმებრივი. პირველი შეადგენდა მხატრობას, ესე იგი წამოადგენდა იმ აზრებს ანუ საგნებს, რომელთა წამოადგენა ჭსურდათ, მაგალითად [⊕] ნიშნავდა მზეს, [⊙] მთვარეს. მეორეც თავისის ფორმით მიემსგავსებოდა ისას ანუ ლურსმანს, ამისთვისაც ეწოდება იმას ლურსმებრივი წერა. ლურსმებრივი ნიშნები წამოადგენდნენ მხოლოდ სიტყვის მარცვლებს, და არა ასოებს. იეროგლიფურს ნიშნებს სმარობდნენ ეგვიპტელები, ლურსმებრივს ბაბილონ-ასსირიელები, მიდიელები და სპარსელები. ზოგი-ერთნი ამტკიცებენ, ვითომც ამ უგანასენელის მოძრაობი იყვენ თურანელები, რომელთაც ის შემოუტანათ ზემო-აზიიდან ბაბილონში. სამწიფო ნიშნების წამატებას მიაწერენ ქანანელებთ, ესე იგი თინიკიელებთ, რომელნიც შემდეგ გადმოსასლებისა პირველის სამშობლოდამ, თანხათის მონათესავე ებრაელებითურთ ჯერ ბინადრობდნენ სპარსეთის ურტეს კიდევბში, და შემდეგ დაეკვიდრდნენ თვითონ საშუალო-ზღვის აღმოსავლეთ ნაპირზე, ებრაელები კი მესოპოტამიაში. თინიკიელებმა გავრცელეს ეს ნიშნები უკვლავს, სადაც კი ისინი, როგორც ზღვის-მავლები, აღებ-მიცემობდნენ. ეს ნიშნები შეადგენენ ალფაბეტს ანუ ჩვენებურად ახაბას,

⁵⁾ История умственного развития Европы, С.-Петербургъ 1865, I, 24—28.

რომლის შემწეობითაც გამოისატება ყოველივე ასო, უბრალოდ თუ ხმოვანი ¹⁾.

აქ, ჩვენის აზრით, უადვილო არ იქნება განსაზღვრათ ის სასიათი, რომლითაც განვითარდნენ ეგვიპტე და ბაბილონი და ამასთანავე ვუჩვენათ ის ძალა, რომელიც ასაღმა მცნაობებში აღმოჩნდა იმათ გამოკვლევასში. აი რას ამბობს ამ საგანზე ჩვენის დროის მიმართულუბის ისტორიკოსთაგანი, ფრანსუა ლენორმანი. «ძველის ცივილიზაციის წარმომადგენელთ ტომებში ამ ნახევარის საუკუნის წინადა უაღმატებულესად დიხს-სახსოვარ ხალხებსად ჰხადიდენ მხოლოდ ბერძნებს და რომაელებს. არ იფიქრობდნენ, რომ გარეშე საბერძნეთისა და იტალიისა ყოფილიყო სხვა ვინმე დიხსი ისტორიისუფრადლებსა, თუიქა იცოდნენ, რომ ამ სივრცესად, რომელიც მდებარებს ნილოსისა და ინდუსის შორის, დაასრულებული იყო როგორცათაც ფართო ბინა ცივილიზაციისა, აგრეთვე სასელმწიფოები ისეთის სატასტო ქალაქებით, რომელნიც სივრცით გადაემატებოდნენ ახლანდელს დედაქალაქებს ევროპისსა და ისეთის სამეფოთა შალატებით ანუ სასახლეებით, რომელნიც სიდიდრით და შემეგულბით არ დაუვარდებოდნენ ჩვენის გორაკების სასახლეებს. იცოდნენ მოგზაურების შემწეობით, რომ იქ უდაბურნი ადგილები და მდინარეების ნაპირები სასუსა დიდროვანის ხანგრძობით, ესე იგი ტაძრებით, პირამიდებით, სხვა და სხვა გვას მკვლევრით და მათის უცნაურის წარწერებით, — ეს ყველა იცოდნენ, მაგრამ იმათ თვალში მანტ ვერ წევდადით იყო გარემოცული.

„ახლა საქმე სხვა მდგომარეობასშია. ბოლოს დროს ევროპის მოვლბელობა და გავლენა თითქმის მთელს დედა-მიწაზე გავრცელდა. ეს შემთხვევა იყო მიზეზი, როგორცათაც სწავლის წარმატებისა საზოგადოად, აგრეთვე ძველისა და უძველესის საუკუნეების გამოკვლევისა. უბერძნელის დროების შესწავლა იწვეს ეგვიპტით. თავდა-პირველად შამპოლიონმა (დიდის ნაპოლეონის დროს) აგლიჯა ის ფარდა, რომელიც ჰფარავდა იეროგლიფურს მწერლობას ეგვიპტისას. მცნაობებსა გაელა კარი ისტორიულის საუზნისა. ნილოსის ვაკე-დედების მთელს სივრცესე გა-

მომიებულ იქმნა ძველი ძეგლები და ამ ძეგლებმა ცხადად დაგვანახვეს მოქმედებანი ფარანებისა, რომელნიც წევდადის დროიდან მძროთავდნენ თავის ქვეყნას. ამ წევდადიდამ გამოიკრიბნენ თითქმის 4000 წლის განცალკობის მოვლბეობანი ეგვიპტისანი. ახლა ჩვენ ვიცით იმათის დროს ხელმოკრება: საანსიტოტურო, სასკულბტურო და სამსატურო; ვიცით, რომ გარდა პირუტყვითაყვანისცემისა, იქ სუფიქდა სამეცნიერო აღსარება, რომელიც ქვეყნის შემოქმედად ჰხადიდა ერთ ლოთაბას. ახლა ნათავმნია და ითავრებება იმათი უმთავრესი ლიტერატურა, რომელიც თავისის აღნაქსით მიემსგავსება ებრაულს სამღთო მწერლობას. ერთის სიტყვით, ეგვიპტმა დაიჭიროს შესაფერი ადგილი მხოლოდ ისტორიაში და ახლა ჩვენ შეგვიძლიან მოვუთხროთ მისი მატინე მისსავე ნამდვილსა და თანა-მედროე წყრობებზე დამყარებული, მოვუთხროთ ისე, როგორც აწინდელის დროს ყოფა-ცხოვრება.

„ასსიროის ისტორიის ადგენა უფრო გასარცხრი იყო. ნინევიამ და ბაბილონმა არ დასტოვეს დედა-მიწის პირად, როგორცათაც ფივიდამ (ეგვიპტში), დიდ-დიდის ზომის ნაშთები. იქ მოგზაურთა პოულობს მხოლოდ გორო-გორო გროვას ნანგრევებისს. ჰგონებდნენ, რომ საუკუნოდ დანთქმულია ყოველივე კვალი მესამოტამიის ცივილიზაციისა; მაგრამ, ჩვენდა სასუგებოდ, სამმა მცნაიკმა, ბოტტმა, ლიარდმა და ლოთუსმა სრული ნათული მოჭოვნეს მშვენიერს სკულბტურას ქალდასას და ასსიროისას. იმათ შალატო ჩუქურთმებმა სოცრი შეისხეს: ისინი წარმოგვიდგენენ ასსირო-ქალღვის მეფეებს და იმათგან დატყვევებულთ ტომთ. აქ ვხედავთ იმ პირთ, რომელთაც საზარელს თვისებებს ცხოველად გამოჰხატვენ ებრაელთ წინასწარ-მეტყველნი. აქ ვხედავთ იმ ბჭებს, რომელთა ქვეშაც, ერთის წინასწარმეტყველის თქმით, ტომთა გროვანი მიმდინარეობდნენ, როგორცათაც მდინარენი. აი ის კერპებიც, მშვენიერის ხელოვნებისა, რომელნიც იზიდავდნენ და აცდენდნენ იელოვას აღმსარებელს ისრაილს. აი თვით ყოფა-ცხოვრება ასსიროელებისა, მრავალ სურათებად წარმოგვჩენილი: იმათი სასულიერო ტრემონიები, იმათი შინაური ჩვეულებები, იმათი სახლის მართულობა და ძვირფასი ვასები; აი იმათი დაშქრობაც, ცისე-სიმაგრეების იერიში და ზღუდე-კლდეების დამარღვეველი მანინები.

1) ამ საგანზე ისილე გრცელი და მშვენიერი ისწულებს Alphabetum ურანსუა ლენორმანისა—Dictionnaire des antiquités Grecques et Romains par Daremberg et Saglio, p. 188—218.

„მრავალი ბაბილონი-სსსიროის შენობაც, რომელიც კი ამოთხრილია მიწის გულიდან, შექმულია მრავალ-გვარის წარწერებით. არ ეგონათ, რომ ეს მწერლობა, უცნაურის თვისებისა, რაღაცე გამოკვლეულიყო; მაგრამ იმასაც სძლია ახლანდელმა მეტრადმა მეცნიერებინამ. ლურსმებრივის მწერლობის გამოძიებას შეუდგნენ ინგლისელი რაგლინსონი, ნეიციტი ჭინკი და ფრანციელი რაბერტი და ახლა ჩვენ იმათის შემწეობით კვითხულობთ ქალდეო-სსსიროის სრონიკებს, რომელნიც წარწერილია აზიან მარმარილოებსე და შედუღებულია კირის ფიჭურებსე და რომელნიც შეიკრუნ მათიერვე ნაამობს ვრცელს მოთხრობებს იმათ გალაშქრებასე და ქვეყნების დაბურობასე, აგრეთვე მათს უღმობელს სასიათსე. სოგიერთი ეს მწერლობა შეესება იმ შემთხვევათაც, რომელთაც მოისხუენებს ბიბლია და იმათი შეთანასწორებას ნამდვილ გვიმტვიცებს უკვკელს ჭეშმარიტებას სამლოთისტორიისას. ახსირო-ბაბილონის დროს შესწავლამ მოჭფინა სსივი თვით ცივილიზაციის დასაწყისს და იმის მიმდინარეობას. შეუძლებელი იყო, რომ ამ გვარნი ბრწყინვალე გულტურა სამუდამოდ შემწყდებულიყო მათს სამზღვრებში მართლად და ცხადად, რომ მათი სწავლა-სელოვნება მიჭყოლია მათის სამხედრო მსვლელობის კვალს და გავრცელებულა აღმოსავლეთად და ჩრდილოეთად, მიდაში და სპარსეთში, სადაც შეუთვისებათ ირანელებს ახემენიდების დროს. ამას წინად საბერძნეთის ხელოვნების წყაროდ მიანხდათ ეგვიპტი; მაგრამ არა: ახლა ამ წყაროდ უნდა ვსადადეთ ნინეპას. ბაბილონი-სსსიროის გავლენა მოჭფინა სირიას, მცირე აზიას და საშუალო-ზღვის გუნძელებს; ბერძნების ქალაქებადამ, რომელნიც შავი-ზღვის პირად ჭყვადნენ, ის შესულა თვით ელლინის ტომის სამოფლობელში, და ამ გვარად საბერძნეთის სეულბტორების მაგალითად და ნიმუშად ჭქონიათ ბაბილონი-სსსიროელთ ნაწარმოები. მცირე აზიიდან ეს ხელოვნება ლიდის მცხოვრებთ შეუტანიათ იტალიაში, სადაც მას დაუდვია საფუძველი ეტრურების ცივილიზაციისას, რომელსედაც შემდეგ აშენებულა რომის დიდებას 1)“

(შემდეგ იქნება...)

ი ა ვ უ ნ დ ი მ ა რ ი ა ს ტ უ ა რ ტ ი ს ა

(შემდეგ *)

II.

— მას აქეთ რაც მე და შენ, ფრანცისკე, გავშორდით ერთმანეთსა, შენ ერთხელაც არ გიკითხივარ, ერთხელაც არ მოგსურვებია შეგეტყუე ჩემი ამბავი, — უთხრა ლუდოვიკ დეკადმონმა თავის ძმას მამა კიბრიანეს, როცა მარტოკანი დაჩხენ.

უთხრა ეს და თვალი თვალში გაუყვარა. დიდად მოწადინებული იყო ეპოვნა თავის ძმაში მცირედი რამ ნიშანი გრძნობისა და წარსულისადმი გულის ტვიგილისა. ამ წადილმა უქმად არ ჩაუარა. მოხუცებულის სასე არ გამოძეტვივლდა უგულობას, გულ-გრილობას, თუმიცა ზედ კი ეწვრა, რომ მე სააქაოსი არ ვარო. სასეხედ ცხადად იყო გამოსატული ეს აზრი: უთქვანი ქვეყნა ჩემი აღარ არის, ესლა ჩემი სხვაა, მაგრამ მე შემოდიან კიდევ უგუ მივიხედო წარსულზედ მარტო შენის სიყვარულის გამო.“ ბრ მონაზონის დიმილმა გამოჭსთქვა, რომ ძმისადმი გულის-ტვიგილი ჯერ კადევ არ დაჭკარგვია; მაგრამ მაგ გულის-ტვიგილს აკლდა ის სათუთობა, რომელიც მარტო მამის იქმნება სოღმე, როცა თვისტომნი განსუშორებულად არიან და ღზისს თუ ჭირს გასხუწვეტლად ურთიერთს უზიარებენ.

— შენ ჭსტადები, მიუგო მამა-კიბრიანემ თავისის ღვიძლის ენით, რომელიცა დიდი ხანია არ ელაზარაგნა: — მე შენს ამბავს აქედ-იქიდან ვტყობულობდი და ვიცი, რომ შენ აქამომდე ხელმწიფის კარის-კაცთა შორის ხარ და თვით კარლიც შენი მწყალობელია. ამას გარდა ისიც ვიცი, რომ შენ არასთერში არ ხარ გამოცვლილი. სწორედ გითხრა, ამას ვარე არცა მქონდა სურვილი შემეტყო რამე. თუ შენთვის საჭირო იქმნებოდა ჩემი ნახვა, ბედი უსათუოდ შეგვერდა და ერთმანეთს ვინახულებდით სააქაოს. აი ამხედ მე გულდაჯერებული ვიყავ და როგორც ხედავ არც მოგტუევიდი: აი შენ აქ ხარ, მეც აქ დაგხვდი.

— ნუ თუ შენ არა გაქვს სურვილი, არა გაქვს საჭიროება მაგას ვარე შეგეტყო კიდევ სხვა რამე? ნუ თუ თავის დღეში აღარ გადაავლებ თვალს ამ ქვეყნის ცხოვრებას, რომელსაც შენ გამოესაღმე? ფრანცისკე! ნუ თუ მისგან, რაც შენ იყავ, აღარა შეგჩხა რა? ნუ თუ ყოველისფერ დავიწყებას მიეცი?

1) Lenorm, Man. d' Hist., I, I—XVI.

ლუდოვიკი ლაზარკობდა დიდის ღირსებით, წყნარისა და სასიამოვნო სმითა.

— მე, განაგრძობ სიტყვას ლუდოვიკი: ძნელი მგზავრობა გამოვიარე, რომ შენ მენახე და შენთვის რჩევას მამ მუიოხა. თუძცა მე ვინც შენ ბერ-მონაზონის ხარ, მაგრამ მე შენ გობოვ რჩევას როგორც ძმას და არა როგორც ბერ-მონაზონსა.

მონუტგებულს კიბრინეს სასე შეეცადა და მის ღიმილს დაეტეო სათუთი გულ-მტკივნეულება როცა თვალი გაუშტურა ძმას და მოისმინა სუეუდური, რომელიც ძმის ლაზარკას ემხნეოდა.

— ლუდოვიკ, მიუგო კიბრინემ: ისა ჭსჯობია, რომ მე მიგულებდე ძმათაც და ბერ-მონაზონათაც. დამიჯერე ეგ უკეთესი იქმნება. ერთი მიამბე, როგორ გამოვიარე ეს მგზავრობა და როგორ დავსთმე და მოჭმეოდი ზაჩოყსა. ვითომ დავიჯერო, რომ ზაჩოყმა თავი მოგაძულა შენს! ამისთანა გზავრად ბეჭი შიშია, ბეჭი დაბრკოლებას, ადამიანი ვერაფრით გაიბრთება ხოლმე და ილალება. მე როგორც შენ გიბნობ, მარტო შიშს არ მოერიდება ხოლმე.

— მე აქ სოკადგონის სომალდით მოკედი ბოძლოდამ. კეთილ-მორწონე ვკამნი ამ უდაბურის გუნსულის: ერთით მანც ჭკვანას ადამიანს—ღვინის გემო იცანი და ჩვენი ღვინო მოჭსწონთ. მე წარმადგინეს იმ სომალდის უფროსის წინაშე, რომელიც აქ მოდიოდა; მეც ჩაკვავ და წამოკედი. ვერაფერი მგზავრობა ვქანდა, რამდენ ჯერმე ქარი აგვადგა და აგვიღელდა ზღვა. ხოლო მე მაგანს ბევრს არას დავედო: ყოველივე ჩემი ფიქრი დავადილა იმ საქმესედა იყო მიმართული, რომლის გამოც მე აქ მოვსულვარ და რომლის გამოთვე მე უფრო გემოლი მგზავრობა კიდევ წინ მომეღას.

— რა! კიდევ სხვა მგზავრობაც? საით, ჩემო ძმა?

— ყველაფერს შეიტეობ თავის დროზედა. როცა ზღვის ზირას გამოკედით, სომალდის უფროსმა მიშოკა კაი ცხენი და წინამძღოლაცა. მე შეკვავ ცხენზედა და წამოკედი. საძაგელი გზა ყოფილა ზღვის ზირიდან ამამომდე. ამისთანა მიურეუბული ადგილი, ამისთანა უდაბური არე-მარე ჩემს სიფოცხლეში არ მინახავს. მაგრამ სიცა აქედამ მინდა წასვლა, იქ უფრო ძნელი და საშიში გზები იქმნებია; მეჩე იმისთანანი, რომელნიც არც ამის-

თანს საიმედო ადგილს მიქადიან და არც ამისთანა სისარულით დასკუდრასა. თუძცა ეს თქვანი გზა ეგეთი ძნელი სავლელია, მაგრამ თვით ბუნება კი მოკენიერი რამ არის ამ უკაცურობით და დაბურვალეობითა. ერთის ბეწვის მგზავრება არა აქვს ჩვენს მადლიანს საფრანგეთთან. უკაცროდ, დამავიწუდა: მე საფრანგეთი ჩვენობით არ უნდა მესხენებია, იმიტომ რომ ბერ-მონაზონს არა აქვს სამშობლო, არა აქვს ტრფიალება არაფრისა ამიერ ქვეყანაზედა.

— ეგ ტეუ ლია, ლუდოვიკ! უფრო მართალი იქმნება, ჭსთქვა, რომ მთელი ქვეყნიერობა, სიცა კი ადამიანი იტანჯება და ცხვერობს, სულ სამშობლოა ბერ-მონაზონისა და მთელი ვკარ-ტომი ვაცობიერების მისი ძმები არიან.

— ვჭსთქვით ეგრეს; მაგაში ბასს არ გავიწევ, უზასუნა უმტროსმა ძმამ, რომელსაც გაუქვას სახესედა ღიმილი და ღიმილის მაგიერ მოკვდინა ღრმა მწუნარება: მე ვერ მეთქმის, რომ ეს ქვეყანა ჩემთვის სახატრელი სადგური იყოს; ეს ქვეყანა ჩემგანც არ თხოულობდეს უსასტიკეს ბოძლოსა. ფრანცისკე, მე სშირად მომსვლია ფიქრად, რომ ბედია, რომელმაც დაგეტოვა ჩვენ რბლებათ, შენ ყრმა და მე ძუძუ მწოვარა, აკენიდამვე დვენს დამიწუო მე?

— და არა მე? ჭვითხა უფროსმა ძმამ ღიმილითა.

— ზგისას მე ვერას ვიტევი და ვერც სხვა იტევის ქვეყანაზედა. შენ ისეთი თავდაჭერილი იყავ ყოველს წუთს, რომ ვერაყინ ვერას შეტეტეობდა. ქვეყანაში ამბობენ, რომ შენს გარდა არას კიდევ ერთი არსება, რომელმაც იცის რამ მიხეზმა დაამარსვინა თავი მონასტერში უბრწყინვალეს, ყველასთვის სატრფიალად და ყოველ ფერში ბედნიერს გრავს ფრანცისკო დე ვალდონსა.

— არ შეიძლება ვკითხვას სახელი იმ არსების? ჭვითხა ბერ-მონაზონისა და სმა აუთოთლოდა შაშისა და ცნობის მოკვარეობისა გამო.

— მარგარიტა, დედოფალი ნავარისა, მოსურება გაიღმა და დამიწუო ვვლავ ლაზარკი გულ დამშვიდებით:

— მაგაშიაც ქვეყანა ისე მტეუანია, როგორც სხვა ყოველ ფერში, ჩემის ფიქრით. მაგრამ დეე წუთის-სოფელმა თავისი ღდაზრები ჭს იხზას, დავახებოთ მას თავი. ისა ჭსჯობია, ისევე შენს თავზედა ვილაზარკეთ და იმ

საქმეზედ, რომელმაც შენ აქ მოგიყვანა. ჩვენამდინაც მოაღწია სმამ, რომ ჰაროის მეფის ვაჟს მოუწადინებია ერთ-ერთს ბატონიშვალს დაჭსწეროს ჯგირი ელასბუდ დედოფალზედ. ნუ თუ ანუის ბატონიშვილი, ანუ აღან-სონისა გგზავნიან შენ იმასათვის, რომ აქაურის მეფის გარის ვითარება შეიტყუა? ნუ თუ ამისთანა ძნელი და გძელი გზა გამოიარე მარტო მაგისათვის?

მამა-გიპრინე იჯდა ქვის გძელს სკამზედ, რომელსაც კედელზედ იყო მიდგმული და მხოლოდ ესლს შეეტყო, რომ დახანკება მისი უურადლება მიიქცევა. აქამოდე გი მის სასეს, მის მხარა-მხარას, მის ქვევას და სმას უნდა დაეჯერებინა მისი უმტროსი მამა, რომ ფოკელი ფერი, რაც უფილია და რაც გადახედია მამა-გიპრინეს—სამუ-დამოდ დაუძარხავს.

უფრო დაფიქრებულის ცნობის მოყვარეობით, ვიდრე გულ-შემატკივანის მონაწილეობით მამა-გიპრინე თვალს ადევნებდა თავის მძას, როცა იგი ბოლთასა ჰსტედა იმ ჰატარა ოთახში და დახანკებდა მასთან იმ მსურველებით, რომელიც იშვიათად სემნალა ამ კედელზე შორის.

— ფრანცისკ, შენ ისიცა ჰსტევი წელან, ჩემამდინ სმამ მოაწიაო, რომ შენ ისეც ისა ხარ, რაც იყავიო, ანაფერში არ გამოცდილხარო. ვინ მოგიტანა ჩემზედ — ეგ ამბავი, არ ვიცი, მაგრამ ვისაც გი ეგ უთქვავს, მარ-თალი უთქვავს. ხალხი გთხოვ, ნუ მიუერებ მე კეთის გაშიცხავის თვალთა.

— ეგ განვიცხავა გი არ არის, გულის ტკივილია, ჩემო მძას!

— ეგ გი მისაღებია,—შენ ნება გაქვს ჩემდამი გუ-ლის ტკივილი იჭინო. მძას ჩემო, მე იმისათვის გი არ მოგსულვარ აქ, რომ გაიმბო ჩემის სიყვარულის ისტო-რია; ეგ ისტორია შეუტარეს-ჭყოფს შენს უჩანგობას. არა, მე შენ თავს არ მოგაწიენ და არ მოგიყვები ამბავს, რა იმედები შექნია და რა მწუხარება გამოიყოლია. სულ ეთია; შენ სომ არც ერთს შეიგნებ და არც მეორესა. მე მარტო იმას გაუწიებ, რა საქმის ქმნაც განმიზრახავს და მარტო იმისათვის გაუწიებ, რომ თუ ვინცდობაა მე ზედ გადავბე ამსაქმეს, თუ ზედ შევაკვდი ჩემს განზრ-სულს, შენ იცოდეო, რომ მე მოგვდი და თავი დაგდე ჩემის წინდობის მოვალეობის აღსრულებისათვის.

— ეგ შენი განზრახული საქმე შოტლანდიის დე-დოფლას სასარგებლოდ გივისრნია განა! დაიძასა გიპ-რინე გაცხარებით.

— დიაღ, ეგ საქმე გ სრად ამილია იმის სასარგებლოდ, რომელსაც ბედმაც და ბედნიერებამაც უდალატა, იმის სა-სარგებლოდ რომელსაც გული ელევს ინგლისის საზურობი-ლეში. ამის სარასასლეს ეძისიან, მაგრამ მისთვის გი საზ-ურობილეს, გულსაკვდავი და შეუფერებელი საზურობილე.

— ეს გი დამავიწყდა, რომ მან თვითონ დაჭსტო-ვა თვისნი გულშემატკივანის მძმინ, როცა იგინი გარს უხვიენ და მისმა გრძებით სასე სიტურთემ მრავლი ადამანი დაღუპა. ლუდოვიკ, მე დიდი ხანია გამოკეთ-საკე უფილს მას, რაც გი შეადგეს დედა-გაციის თვით-რეჟულობას, სიკვალუტეს და თვალ-მაქცობას. შენ ერთი ეს მითხარ: შენ როგორ გექცეოდა იგი იმ ადრინ-დელ ხანებში, როცა შენ, ჯერ კიდევ ბაშვი, მიგიყვანეს სასასლეში და როცა შენ დაგქონდა იმისი ყვავილები და რინდილი? ჯერ კიდევ მძმინ ჩემამდე ზოგიერთმა რამ მოაწია და...

— როგორ მექცეოდა? წამოიძასა ლუდოვიკმა დი-დის ალეუბით:—იგი მექცეოდა ისე, როგორც დედო-ფალი თავის მონას, ისე როგორც დედა-გაცი, რომელსაც სიტურთით და მშვენიერებით ნამდვილი დედოფალია. იგი ამით უფრო ძლიერია ვიდრე მით, რომ ორის კვირგვი-ნის ჰატარისა და მესამეს კვირგვინზედ სელმწიფება და სამართალი მიუძღვის. მის თვალთა წინაშე ვითომ მე რით ვიყავ მეტი მრავალ სხვაზედ, რომელიც მისის დამილის სხივით სულდგმულადნენ? განა მისი ბრალია, რომ ისეთი გრძებით სასე სიტურთე მიენიჭა ღმერთს? განა თვითონ უფრო დიდს ტანჯვაში არ უნდა უფი-ლიყო, რა გი იცოდა, რომ მის მხსველს იმისათვის სი-გდილი ბედნიერებათ მიანდა, მისთან სალოდ უფილს— უმაღლესს ნეტარებათ ამ ქვენიერობაზედ. შენ გახსოვს იგი, ფრანცისკ! გახსოვს, იგი ჯერ კიდევ ასალგაზდა დედოფლათ ბანდებოდა და მე თავის ჰატარა მსლელებს, ისე მიფრთხილდებოდა, რომ თავის გულ-ზვიადს ბამსაც გი ნებას არ აძლევდა ჩემთვის ეწეინებინა რამე? მძმინ ჩვენ ყველანი ძალიან სასალგაზდანი ვიყავით, თითქმის სულ ემწვილები. მას გი, ჩვენს დედოფალს მძმინ საქმ-მოც ჰყვანდა არჩეული. ესლა ჩვენ რადანი ვართ? იმ ბედნიერ ბწწინვალე დროთაგან რა შეგჩხა შენ,—ეგ მარტო შენ იცი და სხვამ არავინ. მე გი, მე მომწიინდა

ეს სიტყვებს, ვეღარ ამიტანია ეს უსისარულო, უფერული დღეები, როცა არ მოდის ამბავი იმ მშვენიერის დედოფლისა. წავიდა იგი შორს ჩრდილოეთის კელუტს ხალხთან, რომელნიც ქსტანჯავდა მას, ჭკობდა, დალატობდა, სასულს უტუნდა და თუ რასმეს ამბავს გამგებნიანიდა, იმსაც მარტო გულისწევას და საშინელს. ვერ მისის ზიკველის ქარწინების ამბავი იყო გულისკვდავი და მერე ზედ მოჭყვა გძელი მოთხრობა იმ უბედურებისა, რომელიც მას თავსედ წამოეჭრა.

— მაგ უბედურებას კიდევ ზედ მოჭყვა, ამბობენ, მისი საშინელი დანაშაულობაცა, ჩაუმტა სიტყვა მამაკიზრისემ მკაცრად.

— ეგ სიტყვა! იგინი ჭსტუეიან, როგორც მკობლებნი და მსდადნი. დანაშაულობა! ნუ თუ შენ იგი აღარ გახსოვს! როგორც ჭსნანს დაგვიწყებია, თორემ როგორ შეჭსმლებდი ერთად გამოგეთქო მისი სასული და სიტყვა: დანაშაულობა. ნუ მიმიყვან, ძმაო, აქამდე რომ შევინანო შენთან მოსვლაც; ნუ, ნუ, შემიანებ, რომ მე შენ მოგინდე და გატუნდე. ანა, შენ ეგრე უთუოდ იმისათვის მეუბნებები, რომ განსაცდელს მომადიდო და განზრახულს საქმესედ ხელი ამალეზინო.

— მე არ დამივიწყებია დედოფალი შოტლანდიისა, ჭსტქვა მამაკიზრისემ ნიკაპით ხელსედ დაბჯინილმა: — ხოლო მე შემიტყუია სარწმუნო დამწრეთაცან ისტორია მისის ბოროტ-ომქმედის მეუბნისა. შენ კერასფრით ვერ დამტკიცებ ამ სმების უმართლობას, ვერაფრით ვერ დამტკიცებ რომ მას დანაშაულობა არ ჭქონდეს. დანაშაულობა აქვს და მერე იცი როგორი? იმისთანა უკანონობა კი ანა, რომელსაც მეუენი სშირად ექმანენ ხოლმე, ანამედ ამხედ უდიდესი. თუნდ რომ დამტკიცებაც შეგპდოს, ვითომ ეგ ამ ყამად რის მაქნისია. მაგით შენ იმ ქალს ახლო ხომ ვერ მიუხვალ—რაც უნდა იყოს ქმარი ვერ კიდევ ცოცხალი ჭყავს—და თუნდაც მიუხვიდე, ისე დანსლოკებულ ხომ აღარ ექმნები, როგორც იყავ მაშინ, ვმწვიდ-კაცობის ზიკველ ხანებში, როცა იგი ერთის ღიმილით, ერთის სიტყვით ტყუთა გქმნიდა ხოლმე. ამასთანაც ესლა იგი ტყუობაშია მტრის ქვეყანაში, საცა მაშინვე სიტყვსლეს მოგოგვითენ, თუ კი შეიტყეს შენი ერთგულება და თავ-გამომეტება და ეგ ამბავი თვით დედოფალსაც გულში მომაკვდინებულ ისრად ეცმა. ლუდოვიკ, ვითომ რა გინდა ჭქმნა? ნუ თუ, აქა

და საფრანგეთის მეფის კარი ჩემი მწყალბულია და ამის იმედით ავიღია თავი და იქილამ ქალადები რომ მოგაქვს აქაურს მეფესთან, ის კი არ იცი თუ აქ აღმანისის მაგოკრად დათვები და მტლები არიან. განა შენ არ იცი, აქ საფრანგეთი ისე ჭსმულთ, რომ მეტი აღარ შეიძლება. ვითომ რის ღონის ზატრინი ხარ, რომ ამით შორის მისვლა-მოსვლა გიკისრნია და სახელმწიფოთა საქმეთა შესახებ ქალადებს ატარებ. ნუ თუ იმედი გაქვს რომ ამ ჩრდილოეთის დათვებში რასმეს გაარბებ? სხვა რა უნდა იყოს შენი აქ მოსვლის მიზეზი? რა განვიზრახავს?

— რაც შენ გგონია, მე იმისათვის არ მოვსულვარ, უზახუნა ლუდოვიკმა: მე არც ქალადი რომ მაქვს, არც რამ მოჩდობილი საქმე. ანა, ეგ სულ ტყუილია. შენ სხვათა შორის მიითხარი, რომ მარია—აქ ხმა დაიდაზლდა და ამ სასულის სსენებაზედ წამოწითლდა—რომ მარია ესლაც ისე შორს არის ჩემგან, როგორც უწინ იყო. ეგ მეტი სიტყვა შენგან, ჩემო საყვარელო ძმაო! იგი ჩემთვის დედოფალია მხოლოდ და სხვა არა რა, იგი თვითმეფობელი ბქმანებულია ჩემის სიტყვსლისა და ჩემის ბედისა; რაივე მე მის სანაცვლოდ დამიღვია; როგორც ჭსურს ისე მინიბარებს. ჩვენ მამაკაცთა ვერ გვიცნია მისი გულისდილი, უშიშარი სასიათი და ამის გამო გგონია, რომ იგი უგულოა, მკობელი და ცოდვილი. მაგრამ რა? თუნდა ის, რასაც ამბობენ, უოკლეივი მართალი იყოს, მე რა ხელი მაქვს! მე ჩემი სიტყვსლე მისთვის შემაწინავს. დეე როგორც ნებადავს, ისე მინიბაროს.

მამაკიზრისემ ესლა კი ცხადად დანისა რა ტვივილიც ჭქონია მის ძმასა.

— მამ იმის დაბარებით მოსულხარ აქ? მამ იგი გისტუმრებს შენ მაგ საშიშარს და სასიკვდილო საქმესედ თავისის საკუთარას სარკებლობისათვის? გაუფრთხილდა ლუდოვიკ! მე იმას შენსედ აღრე ვიცნობდი და ისიც ვიცი რომელს საწურთვნელში გაწურთვნილა... გაუფრთხილდი, ლუდოვიკ, რომ არ შეგობილწონ ხელი კარის კვლითა, არ დავადგრწინონ უცოდველის, უმანკო კარის სისსელი ვისიმი!

— მე შენ წლანვე გითხარ, რომ მაგებისა მე არა ვიცი რა. რასაც იგი მიბასნებს, რაც უნდა დამეპართოს, ჩემგან აღსრულბული იქმნება იმდენად, რამდენათაც ღო-

ნე შეძევს. ამის მეტი სხვა მე არ ვიცი რა. მე მწამს რომ იგი ისე უმანკო და უცოდველია, როგორც მშვენიერი; მე მწამს, რომ მის წინაშე ყველანი იმოდენად ჰსტუიან, რამდენადაც იგი იმათზე უფრო მაღლა ჰსდგას, უფრო უკეთესია. მაგრამ თუნდა მისდამი ეს წმინდა არა მქონდეს, მაინც იმის გულისათვის იმასვე ვიქმნობ, რის ქმნაც ამ უამად მინდა. მართლაც ამ რიგად მესმის მე მოკვლეობა რაინდობის ჰატროსნებისა და ერთგულებისა.

მამა-გიორგიანს მძის გაუწვდინა სული, თითქმის ემუდარება, რომ თავი შეიკავოს და მერე უთხრო დიდის მწუხარებათა:

— მე მესმის რომ შენც ის გემართება, რაც დამართვიათ ყოველთ ტყვე-მწილთა, რომელიც კი მის მსხეში გაბმულან. სიტუროეს და სიკვლეურეს აქვს ისეთი ძალა, რომელიც სიზმრათაც არ ჰსწვებნებათ გულთა მს. ლაგებს. იმ მშვენიერს დედა-განს ყოველთვის ჰქონია ეს გრძნეული ძალა. შენ მოკვადობეული ხარ მისგან და მაგ ჯადოს წინაშე ყოველივე შელოცვა უქმია... მაგრამ რაც არის, არის... ნუ მოვიმდურებთ ერთმანეთს მკვასე სიტყვების სრულითა. ჩემო ლუდოვიკო, მიამბე მოკვლედ და გარკვევით, რა დღეშია ესლა დედოფალი შოტლანდიისა, რა უბანებია შენთვის და რის შველა შემიძლია მე, უბრალო ბერ-მონაზონს კიდეურანის მონასტრისას, რომელიც შემოგვადლებია ამ მიერუბუფს კვლეებს და რომელიც ჩემო ძმაო, მოშორება იმ სამეოვანს, საიდანაც იგი გამოდევნეს და იმასაც საცა ესეთის დღატი იგი მიიღეს. რით შემიძლიან მე გამოგადგეთ ან შენ, ან იმას? მე დარწმუნებული ვარ, თუ არ შოტლანდიის დედოფლის ბძახებით, მის დაკითხვით მაინც ხარ დღეს აქ მოსული.

ამ სიტყვებზე რაღაც ჩაუწვდა ხმაში ბერ-მონაზონსა და მისევე სული მიიფარა ტუბებზედ, რომ ძმას არა შეეძინა რა.

(ზედევო იქნება)

წერილები პატარაშორილბან

წერილი მეოთხე.

ნამდვილი უბედურებაა, ღვთის წინაშე: ვიცი, რომ საქმე კარვად მიდის, დაუბრკოლებელიც წყალივით; ვიცი, რომ ამ გარემოებას მხიარულება და სიცილი უნდა მოსდევდეს, მაგრამ რა ვქნა, რომ არ მეცინება? გარდა ამისა

ვიცი, რომ ამას წინადა საქმის მიმდინარეობას კვნესა და ტირილი შეშენიდა, მაგრამ ტირილიც არ მამდიოდა. ერთის სიტყვით, არც ვტირი, არც ვცინი, და ვდგე: არ გაშეშებული, ენა ჩავარდნილი. მართლაც, მართლაც მე რომ ვიყო ამ გვარ მდგომარეობაში, ვიტყვოდი—ჯანი გავარდეს მეტი, ვიტყვობ ღმერთს ძანღვების მაგივრად თოკები მოუნატყვობა ჩემთვის, სისხლის მაგივრად რძე ჩაუყენებია ჩემს გულში და გამბეხის კანი მოუტყა. მაგრამ უბედურება ის არის, რომ მართლაც არ ვარ. წინ მიდგა თვალ-გაუწვდელი გვამთა გრგვინი ჩემსავით გაშეშებული, ენა ჩავარდნილი, გამოყვეჩებული; წინ მიდგა შეუწყველი გულ-გრძობა, მოდურებული გრძობა, გულის მიუსვლელობა. არსაიდგან არ მოხანს არც მტკიცე და მოქმედი სიყვარული, არც მტკიცე და მოქმედი მსუღვარება. ამასვე უარესი მდგომარეობა იქნებალა კიდევ?... ამ გვარ გუნება და გულის მიმართულება, არსაკვირვებელია, უმიზნო არ უნდა იყოს. ვაკვირდები, ვივიქრობ და თვალ-წინ მესატყვება შემდეგი სურათი: არსებობს ხალხი და სხვაგვარობა, რომელთა წევრნი გაფანტულნი არიან; მათ შორის არავითარი კავშირი არ სუფევს; მათ არავითარი მონაწილეობა არა აქვთ ცხოვრების საზოგადო მიმდინარეობასა და მოწოდებობაში. ცხოვრება თითქმის ცალკე მიზნის და მათი სიცოცხლე ცალკე. ვის რათ უნდა ან ჩემი ჰქუას, თუ ჰქვიანი ვარ, ან ჩემი ცოდნა თუ ვიცი რამე? იმ გვამთა გრგვინში, რომელსაც უწოდებენ (არ ვიცი კი რად) საზოგადოებას და რომელშიაც ჩემდა უკეთესად ჩამადგობედმა, მე მანახლავა გასლავარ, სხვა კი არაფერი, და როგორც მანახლავ ვის რათ უნდოვარ, შენი ჭირიძე. მე ვიცი მოპეითსვენ—აბა ამა და ამ საგანზედ შენი აზრი და შესედულობა შეგვარტობინეო, იქნება გამოსადეგი რამ იცოდეთ. შენ არ მომიკვდე.—რაც უნდა ვილაქლავო, მაინც ცხოვრება ანუნიშიაც არ იგდებს ვგდივარ სადმე თუ არა. მეც რომ ზურგის მატყვავა შემდგომს ცხოვრებისათვის და მით ვავრის ამოყრა, კიდევ არაფერი. მაგრამ საქმეც ის არის, რომ ეს შეუქლეულაა: მინდა თუ არა, უნდა ვსტა და ვუღაზო რაც არ დამიოქნისა და რის წარმოებაში არავითარი მონაწილეობა არ მიმიძლია. რაც უნდა მოკვლინოს და ამოქმედოს ცხოვრებამ, კეთილი თუ ბოროტი, ბრალი არაფერში არა მატყას. სადღაც და რაღაც კეთდება უჩემოდ, და მომერთმევა მსოფლოდ მხედ გაკეთებული, დამხადებული—ჰა, შე-

ქეციო. იქნება მექთა მჭამელობა. უდალდად, უზრუნველად, ვისთვისმე სასიამოვნოა (რუსული ანდაზისა არ იყოს, ნახუქის ცხენს გობილეს არ უშინჯვენო), მაგრამ ჩემის აზრით ვი ვაი იმ ცხოვრებას, რომელიც ამ ნიადაგზედ აწის დამუარებელი. იგი ჭსწამოებს ქეიშსედ: თუ უბედურება რამ შეემთხვა, ნუ დამკედურება—სელსაც არ გავანძრე მის დასაჭადებლად და ვეტყვი: „მე რა ბრალი მქვს ამ უბედურებაში! თუ რამ გავიბიძგებია—უხემოდ გავიბიძგებია, ესელა წადი და ივენესე.“ თუ ბედნიერება რამ შეემთხვა, შევტყობი მის მხარულებას და ვამბობ: ვინ იცის რას მოასწავებს სვალ ეს მხიარულება და გამაწვევება; იქნება მეტ მეტოვს რამე, ან იქნება უარესი დღე დამადგეს. ერთას სიტყვით ვერც ღხინს გაუწივ, ვერც ჭიბს. მე მხოლოდ მეშინიან, რადგანაც არ ვიცი რას მიქადის მისი ღხინი, თუ მისი ჭიბი. ახა როგორ უბედურნი არ არის ამ გვარი სიღოცხლე?... მაგრამ თავი დავანებოთ ამ წუწუნს, თორემ ვინ იცის სად გაგვიტაცებს ...

ამ უმად, თითქმის ერთას და იმავე დროს ორი მამე საქმე მოხდა ევროპაში: ოსმან-ოვან იარაღი დაჭყობა და მაკ-მაჭანის დანობა დეპუტატთა პალატს. არ გეგონათ ვი, რომ მე, როგორცა რუსული გაზეთებისათ, ეს ორი მოღვაწე დავადარო ერთიერთმანეთს. რამდენად ერთი არის მამაცი, თავგანწირული და ერთგული მსახური თვის ქვეყნისა და სამშობლოსა, იმდენად მეორე არის თავის თავის მოყვარე, მოღალატე თვის ხალხისა. ვისიც უნდა იყოს ოსმან-ოვან, ოსმალითისა და თუ სხვა ვისმესი, მაინც მისი გმირული თვისებანი უეჭველნი არიან, და მასთან მაკ-მაჭანის შედარება მისთვის შეურაცხელია. მე მხოლოდ ორთავეს ერთად ვისინიებ იმიტომ, რომ ორი ზემოსხსენებული საქმე თითქმის ერთას და იმავე დროს მოხდა მეოქი.

მაკ-მაჭანი რომ პატრიოტისა ვატი ყოფილიყო, არხევანის შემდეგვე უნდა გადაიდგარიყო სამსახურიდან და დაეთმო თვისი ადგილი რესპუბლიკის მოღვაწეთათვის. მაგრამ მაკ-მაჭანმა იფიქრა—სულელი ხომ არ ვარ, რომ გადავდგეო. კონსტიტუციის ძალით ვიდევ ორი წელიწადი შემდილიან ვიმყოფო და ორის წლის შემდეგ ვნახოთ რა იქნებაო. ამის გამო არხია პირის შეტყუება, თავზედ ღაფის ჩამოსხმა და რესპუბლიკის შესაფერის სამინისტროის დაყენება. მართლდაა რესპუბლიკელთათვის ამ გვარი გამაწვევება დიდი აწიფობა, რადგანაც ამით

სელს აწავითარნი თამაშები არ ელევია, რომ მაკ-მაჭანი ახალს სამინისტროსაც ამავე პასლურს არ ამოჭყრავს, როგორც ამოჭყრა ყიულ-სიმონს. იქნება მაკ-მაჭანისა და მის მეტობათა მხრით აქაც რაიმე ეშმაკობაა, ვინ იცის.

ვინ იცის ატოტოე თურა შედეგი მოჭვევს ოსმან-ოვანის დამარცხებას. ერთი გარემოება ვის გასაკვირველი. ამ ორი თვის განმავლობაში რამდენი დიდი და შესანიშნავი გამაწვევება ელირსა რუსეთს, მაგრამ ევროპის სახელმწიფოთა გარეკა სად არის. გარეშე მყოფრებელს ვი ეგონა—ვი ვარსის ალები შემდეგ უსათუოდ მამე განსუტელეა რამ ასტულება ევროპის სახელმწიფოთა შორის. მაგრამ რა ვი არა მოხდა რა, მაშინ ეგონა—ვი პლეკნის დარემის შემდეგ ვი უსათუოდ სისხლით აივსება დედა-მიწაო. მაგრამ შენც არ მომიკვდე, — ვარსიც ალეკ, პლეკნაც დეკა, მაგრამ ევროპის მშვიდობიანობა ვი არ დარღვა. დარღვა ვი არა ღამის თვითონ ანდრასივ სლავიანოფელად გადაჭტეს. ნუ თუ მართლა ოსმალითს დღე დანობადა? აი სერბიაც გაჭია ომში, მაგრამ ამისაც არავითარი განსეტქილება არ მოჭვევა, თათქო დიდი ხანია ასე უნდა მომხდარიყო და მხოლოდ პლეკნის დარემის უდდიდნო. მამ ტუეილი ყოფილია, ვითომ ავსტრია ეჭიდებოდა სერბიას და ომში არ უშეკბდა. ამას იქით არც ის იქნება გასაკვირველი საბერძნეთიც რომ გაჭიროს ომში, რომელსაც (საბერძნეთს) ვითომ ინგლისი ეჭიდებოდა.

გორის მაზრის ს. ჰალის ლვითის მოზაზის მიძინების „გულანხად“ წარწერანი.

ამას წინათ მე გადავავადიერე სხენებელი „გულანხი“ (უოკლთა საეკლესიო წიგნთა კრება), ძველი ფურცლები დაწერილია პერგამენტზედ; მან მიიზიდა ჩემი გონება თავის სიდიდით, თავის გადამწერლების გულ-დადებით და სიძველით. იგი უნდა იყეს დაწერილი არა XI (მეთერთმეტე) საუკუნის შემდეგ, რადგანაც ერთ ლაგს კურატპალატის ნახსენები. ერთის სიტყვით ეს ძველი საეკლესიო მწიგნობრობის ნაშთი ჩემის ჭზრით ეგეთუნის უძველეს მწერლობას. ადგილ-ადგილ იგი გაასლუგულია. ეს „გულანხი“ ორი ათას ფურცლამდინ იქმნება. მე მინახავს ანხისსატას „გულანხი“ გადაწერილი ნიკოლოზის ტუილელის ბრძანებით; (ეს ნიკოლოზი იყო შვილი იოანე ამილახორისა, და მამ დიდის გივისა, ვასტანგ V-ის სიძისა.) ამ უკანასკნელის „გულანხის“ პირველ ფურცელზედ არის შესანიშნავი ზედ წარწერა თვით ნიკოლოზისა; მაგრამ პირველი „გულანხი“ უფრო ღიბს სს-

საკანია ჩართულთ ეგვიპტისათვის. აი ზედ წარწერანი
ღვთის მშობლის მიძინების გუგანსკედ იმ რაგით, ვისც
რადის გაუხსნებია, ან ჭქახისა:

1) „პატრონსა ბაგრატს ცოდვანი შეუწდენს უფა-
ლად ღმერთთ.“

2) „ადიდე ღმერთთ ორსავე ცხოვრებასა შინა პატ-
რონი ბაგრატ და ძე...“

3) „პატრონს ბაგრატს დღეგრძელობით ცოდვანი
მისნი შეუწდენს ღმერთთან ა... ნი მათნი მ...რავალ...ამ
მშვიდობ...დაიცვენ უფალთ...“

4. „კვარცხანთა ქრისტესთა შემაწყლუ მე ცოდვილი
და სწავლობელი მწკალი იორდანე, ვითარცა შეიწყლუ
მარჯვენა ვახუაგი, ნუნა მე დამსჯი, გაკადრებო.“

5. „შენ უკვლად წმინდათ შილდისა ღვთის მშო-
ბელთა *) შეიწყლ ორსავე შინა ცხოვრებასა მეფესა პატ-
რონს... (სასული ამოფხევილია) რომელმან ესე წიგნი
იკიდა და შემოგწინა და მშვიდობით დაიცვე აქცა და
საუგუნიესცა ამინ.“

ერთ ალაგს ქალაქს მეფანი გასვლით, წაშლი-
ლად და მწკლადს დაუწერია:

6. „აქა რად ავი ქალაქდი იყავ, ვად შენთვის.“

7. „ამა წიგნისა მომგებსა დღეგრძელობით პატ-
რონს... (სასული ამოფხევილია) ცოდვანი მისნი შეუნ-
დოს ღმერთთან. ამინ. ამინ.“

8. „ღმერთთ იესო ქრისტე ორსავე ცხოვრებასა
შინა... ანა წიგნისა გამაპატრონებელი და განმანსლებე-
ლი დედოფალთ დედოფალი პატრონი მარიამ ასული და-
დანისა *) გამოასეს დღესა მას განკითხვისასა. ამინ.“

9. 24 თებერვლის თეგნის ბოლოზე: „იოვანე
ნათლის მტყელო, სინანულისა ქდაგო შეიკადრე სულა
ცოდვილის ტვიფელის იოსებისა **“) და შემწე ეფე შენ-
გან ნათელეუბლისა წინაშე. ამინ.“

10. „სრულ იქმნა თებერვალი ხელითა ცოდვილისა
საბა მღვდლისათა, უფალთ შემაწყლუ მე ცოდვილი
მღვდელი ესე.“

11. „მოისხენე უფალთ იესო.“

მე 10 ზედწარწერაში სხესებული „საბა მღვდელი“
შესანიშნავი გარდამწერელია საეკლესიო წიგნებისა, რაი-
ცა ჭსხანს ბეგრს საგალობლებში. სასურველია უკველი
ძველი ხელთაწერი გაამიჯროს და ისტორიისათვის
საჭირო ადგილები ამოიწეროს.

*) ს. შილა ალის შიგნით კახეთში, ალანის მარჯვენა.
ჭსხანს სხესებულ მეფეს შეუწირავს ეს «გულანი» ს. შილდის
ღვთისმშობლის ეგვიპტისათვის უწნე გადამწერილი.

*) ესე მარიამ იყო მეუღლე როსტომ მეფისა.

***) ეს იოსებ ტფილელი ალის მისწველი «დიდის მოურა-
ვისა...» გვართო, სააკაძე, შკლის-შვილი მოურავისა.

ა. ანისსატის „გუგანის“ ზედწარწერა: „ქ. ექ:
„უკვლესა: ანისსა: მანსებელთ: და: მრავლისა: სკვირ-
„უკვლებისა: მოქმელთ: პირველ: ან: უკვლისა: სოფლისა:
„და: მბადალ: და: სკლმწაფეთ: დამსმელთ: და: ვამართა:
„რისათა: შეტკობა: განმანსებელთ: და: ზღვისა: წესისა:
„და: სსწღვისა: დამდებელთ: რომელსა: ან: გარდახდეს:
„მრძანებთა: სამთავრობათ: და: ერთუფლებათ: ძალ:
„განუხრამელთ: და: მიწეხ: შემოუღებელთ: ერთთავრო-
„ბათ: და: სამთვითებათ: მამათ: უშობელთ: და: ძეო:
„მხოლოდ შობილთ: და: სულთ: მამისგნ: გამომავალთ:
„მსხსელთ: და: მაცხოვროთ: ჩვენო: იესო: ჭქმნა: რომელთ:
„და: ღმერთთ: რომელი: უძლოდ: ბწყინვალედ: სკვი-
„რითა: ნათლისათ: მოსეს: შენს: ჩვეყსად: განხორ-
„რთილებთ: მომანსწავებელს: და: მსგავსად: მის: ნათ-
„ელისა: სკვიტისა: გამოანინენ: სკვიტი: ნათლისა: დედა:
„ქალაქსა: მცხეთას: რომელი: მეფეთ-იეთ: ჭსან დ უ ქ ი-
„ონ ა დ (?): სსქარველთს: სსთსსსსს (?): და:
„მამინ: ოვსემე: დედაგაცს: ვისმე: მის: სკვიტისა: მწმუ-
„რებელს: ჭყვ: მე: წილთა: თვისთა: და: უბრვამ: უხი-
„ლავმან: ბეღიან: და: შთაიჭრო: უხილავმან: სიდიოვან:
„და: წრილთ: განმდიდრესუდმან: მან: მტკვარმან: დე-
„დავან: იგი: ტვირთითა: მხოლოდ შობილთს: მის:
„თვისისათ: და: გამომწერთ: სკვიტა: იგი: ნათლისა: უკ-
„ველთ: სამხილებელთ: და: დაადგრა: მასწედ: და: ხი-
„რითგან: ჩაველთ: ვითან: ანა გვადიდე: და: მუნ: აღმეჭხდა:
„რითელი: და: უკვლებელთ: ძითერთ: თვისით: მიდევნებო-
„რთ: და: თაწითა: სსწწულთ: გამომწინილისა: მის: სკვი-
„ტისათ: და: რადენი: აღრ. ცხვად: მნიად: მასწით-
„რებელი: სსწწულნი: იქმნეს: სკვიტისა: მისგან: რამეთუ:
„მუნ: აღმოეცენა: მირანი: საკურნებელი: უკვლათ: სენ-
„ათ: და: უძლურებათ: შემდგომად: ამისა: მოილო: გან-
„გებთა: და: წილხლომითა: ელაოზ: კვართი: შენი: მეუ-
„ფელთ: და: მსხსელთ: ჩვენო: ეკმანკველ: რომელ: გიქ-
„რსავ: დედამან: შენმან: ქალწულმან: მარიამ: ხელითა:
„თვისით: და: მკვიდრად: მადლა: და: გურთხევა: მას-
„ზედა: იქმნა: ძლიერმან: და: უძლევლმან: გოლიათმან:
„და: არწივთა: უმადლქმან: და: ღამისა: უძლიერქმან:
„მოწმუნქმან: შეთქმან: ვანტანგ: კვართს: მას: ზედა:
„სამეფელთს: და: სამოციქულთს: საუდრისა: აღშენებელ:
„და: შეტკობად: მრავალთ: შესწირავთ: და: ქმრულ-
„ეკთილმანთ: საუკურნებელ: ან: სსსსსს: და: გურთხევა:
„მასი: და: კვლად: გარდახდეს: ყვამ მრავალნი: რომ-

„მეღნიმე: წიგნი: და: სამკაულის: მისნი: წარტეუენილ
 „იფენეს: რდეს: განგებამან: შენმანკე: და: მეუფამან:
 „ბეგრატოვანთა: გვარ ტომობამან: მეუემან: გიორგი:
 „სკლთმდვასმსუდა: საჭკადმშორბლბა: და: წესთ: მთავ-
 „რბა: ინდიგტიონსა: მეფისა: ძლიერისა: გიორგისსა:
 „და: კათალიკოსობასა: ჩემსა: გ: მე: ამილხარის: ილ-
 „თამის: შვილი: კათალიკოსი: ნიკოლაოზ: დირს: ვაქმენ:
 „წიგნისა: ამის: გუფანისა: აღწერად: და: აღავწერინე:
 „სრული: თენი: საწინასწარმეტყველოთა: სვინაქსრითა:
 „იამბიკო: იკოსებითა: გამოავლინე: აქებდითითა: და: სა-
 „სწაება: სამოციქულოთა: მარსკანი: სრული: და: უნაკ-
 „ლულო: და: ზატოკნი: სრულნი: და: უნაკლულონი: და:
 „დავანატინე: თორმეტი: საუგლო: სადღესასწაულო: და:
 „ჩინებულნი: დღეები: და: სსვანი: რომელნი: რომელსაცა:
 „დღესა: მოვიდოდ: მრავალნი: განვაშენე: და: შევაშენე:
 „კითარცა: იხილავთ: მნასკანი: სალოცველად: და: სადი-
 „ადებულად: და: მეფობისა: წაწმანდებულად: მეფისა
 „გიორგისთვის: და: შეგწირე: კათალიკე: სამოციქულო-
 „სა: სვეტსა: ცხოველსა: კვართსა: საუფლოსა: და: მირან-
 „სა: წმინდასა: სულისა: ჩემისა: სასწად: და: ბრალთა:
 „და: ცოდვათა: ჩემთა: შესანდობულად: უმსა: ჩემსა: ვერ-
 „კინ: მკადრე: იქნების: გამოსკებად: წიგნისა: ამის: და:
 „შემდგე: ჩემსა: კათალიკოსთა: და წიგნისა: ამის: სკლად-
 „ემიმდებულთა: და: მკითხველ-მმსარებთა: გვედრები: რათა:
 „შენდობა: და: მოსსენება: ჭეოთ: ჩემთვის: რათა: თქვენ-
 „ცა: მოგმადლოს: უფაღმან: გურთსკვა: ამრამიანი: ღსი-
 „ნება: თინესიანი: მხილველობანი: მოსიანი: აწე: ვინცა:
 „და: რამანცა: კანძან: დიდან: და: ანუ მცირემან: დიდე-
 „ბულამ: ანუ: მცირებულმან: რჯულ-მტკიცეობისა მოდ-
 „გამმან: ანუ: სჯულისა: გარდამავალმან: სელ-ჭეოს: გა-
 „მსობად: და: გამოწირვად: ანუ: უამთა: ვითარებისაგან:
 „წარტეუენილი: და: დავარგული: ვინმე: იშოვნოს: და:
 „ისეკე: სვეტს: ცხოველსა: ანა: მითარვას: რისსავსმცა:
 „დაუსაბამო: და: დაუსრულებელი: დმერთი: მამა: ძე: და:
 „სული: წმიდა: და: უკველნი: წმიდანნი: დგთისანი: სე-
 „ცისანი: და: ქვეყნისანი: ნესტრთან: და: არიოსთანამცა:
 „არს: საწილი: და სამკვიდრებელი: მათი: თანაზიარმცა:
 „ექმნების: ანას: და: კაიაფას: განსეთქილებამცა: ეწვეის:
 „კითარცა: მიიღო: ზამბრე: სილიბისტროსაცან: დანთ-
 „ქმულმცა: ანს ბაროტოთა: მშობობითა: ვითარცა: კვი-
 „ნრჭ: იოვანე: მოციქულისაგან: ს უ ლ ი მ ც ა: ს უ ლ ი მ-
 „ც ა: მისი: გამოუჩენია: იანხედ: და: იანბრედ: მსცა: მო-
 „უღია: წევვა: შეჩვენება: იგი: საზოგადო: და: ცოლისა:

„მისისა: რომელი: წყეულ: ჭეო: ჰეტრე: მოციქულმან:
 „მსცა: ეწვეის: ტეორცა: იგი: ისართა: იოვანე: განდ-
 „რომილისა: სულმოკლეცა: ექმნებას: ვითარცა: ერთი:
 „იგი: რომელთაგანი: რომელი: მიივლტოდ: ახაროსა:
 „ამის: გამომხობელსამცა: ნუ: ექმნების: სსსა: სულისა:
 „კოჯოსეთისა: წვისა: ტკივილისა: და: განუსვენებლად:
 „სსსველისაგან: ამინ: აღიწერა ქორონიკონსა ტნით
 (უნდა იყოს ტნთ—350.) ქრისტესით—ჩეოა-ს წ.
 1671 წელს.

3. კარბელოვი.

მერმის, 1878 წელსა
 (დაწესებულამ მეთერთმეტესა)
 სასოფლო გაზეითი

გამოვა იმგვარისვე პროგრამით, როგორც აქამომ-
 დე გამოდიოდა, თვეში ორჯელ.

„სასოფლო გაზეთს“ ექმნება შემდეგი ნაწილები:
 I მმართველობის განკარგულებანი, რომელნიც
 სოფლის მმართველობას შეეხებას. II ანბები წერილი:
 მოსავლის, ამინდისა, მკურნეობისა, ვაჭრობისა, სსუ-
 ლობის გაჩენისა, ჰერის მდარეობისა, სასოფლო ბანკ-
 ბისა, შკოლისა და სსვა ამგვარის. III წერილები (გორ-
 ტესპონდენტები) სოფლებიდან გამოგზავნილი იმსაგან-
 სე, რაც მეორე ნაწილშია მოხსენებული. IV სამეურ-
 ნეო ნაწილი: შემუშავება მინდორ-გუნისისა, ბად-ბოს-
 ტისა; შირუტევის მოშენება და მოვლა; აღებ-მიცემა და
 ვაჭრობა სასოფლო მოსავლისა. V საექიმო ნაწილი:
 წამლობა ავთიმოფობისა, სწავლა ადამიანის ჯანმრთელო-
 ბისა. VI პირუტყვის წამლობა. VII სასოფლო შკო-
 ლა: მმართველობის განკარგულებანი შკოლის შესახებ:
 სოფლის შკოლების მართვა, იმათი მდგომარეობა და გა-
 უუკეთესება. VIII სამეცნიერო ნაწილი: საზოგადოთ
 სასარგებლო ადგილათ გასაგონი ნაწერი სამეცნიერო სწავ-
 ლიდან. IX სალიტერატურო ნაწილი: მოკლე მოთ-
 სრობა, ამბავი, აღწერა სსვა გასართობი და სასარგებ-
 ლო საკითხავი. X განცხადებანი ს: ვაჭრო და სს. და სს.

ფასი გაზეთისა

მთელის წლისა—გაგზავნიო ოთხი მანეთი, გაუგზავნე-
 ლად სამი მანეთი; სასეკარის წლისა და სამის თვისა
 ამისვე მსკდვით.

ხელის-მოწერა

მიიღება ტფილისში „სასოფლო გაზეთის“ რედაქციაში,
 ანხისსატის ეკვლისის პირდაპირ სერსეულიძის სასლში.

ქალქს გარეთ მცხოვრებთა გაზეთი ამ აღრესით უნდა
 დაიბარონ: Въ Тифлисъ. Въ редакцію грузинской
 «Сельской Газеты.»

რედაქტორი და გამომცემელი პეტ. უმიკაშვილი.